

Vineta Skujeniece

LATVIJAS TIESU
SPRIEDUMU KVALITĀTES
PROBLĒMAS

UDK 347(075.8)

Sk 822

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās Iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*) un Pašvaldību un valsts pārvaldes reformu iniciatīvu programma (*Local Government and Public Service Reform Initiative; LGI*).

Par faktu precizitāti atbild autors.

Izdevums latviešu un angļu valodā pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAITE

© Vineta Skujeniece, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2003

© Izdevniecība "Nordik", mākslinieciskais iekārtojums, 2003

ISBN 9984-751-10-4

KOPSAVILKUMS

Tiesas piemēro spēkā esošās tiesības un izspriež taisnību strīdos, kuri nonākuši līdz tiesai. To darot, tiesām jāveic trīs svarīgi uzdevumi. **Pirmkārt**, tiesām ir jādod skaidra atbilde strīdā iesaistītajām pusēm, kurai no tām strīdā ir taisnība un kāpēc šī taisnība ir tieši tāda un nevis citāda. **Otrkārt**, tiesām ir jāsniedz šī atbilde tā, lai valsts pārvalde varētu saprast, kā tai mainīt savu lēmumu pieņemšanas praksi, lai tā atbilstu tiesas sniegtajai likumu interpretācijai. Un, **treškārt**, tiesām ir jāatspoguļo pieņemtais lēmums tā, lai indivīdi, kas turpmāk, iespējams, saskartos ar tiesu darbiem, jau iepriekš varētu izvērtēt, cik izdevīgi ir vērsties tiesā un kādu aizsardzību tā viņiem varētu dot. Tiesu spriedumu kvalitāti pozitīvā vai negatīvā veidā ietekmē tas, cik efektīvi tiesas var izpildīt šos trīs uzdevumus.

Tomēr – cik efektīvi Latvijas tiesas pilda šos trīs uzdevumus? Pētījuma ietvaros tika veikta iepriekš izraudzītu tiesu spriedumu analīze, kuras rezultātā tika izdarīti trīs secinājumi:

- tiesu spriedumi mēdz būt lasītājiem grūti uztverami;
- tiesu spriedumi mēdz saturēt nepilnīgu informāciju;
- tiesas secinājumos mēdz trūkt pamatojuma.

Latvijas tiesu spriedumiem nebūs tādas efektivitātes, kādai tiem būtu jābūt demokrātiskā valstī, ja vien šajā sakarā netiks īstenota ātra un efektīva reforma. Pētījums iesaka:

- izstrādāt tiesu spriedumu rakstīšanas vadlīnijas, kuras detalizētāk izskaidrotu likumā noteiktās obligātās tiesas sprieduma sastāvdaļas un tajās ietveramo informāciju;
- analizēt tiesu spriedumus publikācijās vai šim nolūkam organizētos semināros;
- intensificēt tiesnešu apmācības, īpaši tiesas nolēmumu pamatojuma un argumentācijas jautājumos;

- pievērst uzmanību juridiskās izglītības kvalitātei;
- pievērst uzmanību tiesneša amata kandidāta atbilstības amatam novērtēšanas efektivitātei;
- nodrošināt tiesu sistēmas caurskatāmību un neapgrūtinātu pieeju tiesu spriedumiem.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	9
TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES ANALĪZE	
I. Tiesu spriedumu kvalitātes analīzes metodoloģija	11
1. Tiesu spriedumu analīzes forma	11
2. Tiesu spriedumu satura analīze	13
2.1. Tiesu spriedumu ārējais saturs	13
2.2. Tiesu spriedumu iekšējais saturs	13
2.2.1. Aprakstošā daļa	14
2.2.2. Motīvu daļa	14
II. Tiesu spriedumu kvalitātes analīze	15
1. Tiesu spriedumu ārējais saturs	15
1.1. Likuma prasības	15
1.2. Tiesu prakse	16
2. Tiesu spriedumu iekšējais saturs	16
2.1. Tiesu spriedumu aprakstošā daļa	16
2.1.1. Likuma prasības	16
2.1.2. Tiesu prakse	17
2.1.3. Secinājumi	20
2.2. Tiesu spriedumu motīvu daļa	20
2.2.1. Likuma prasības	20
2.2.2. Tiesu prakse	21
a) Lietas faktu konstatēšana	21
b) Tiesību normas meklēšana	27
c) Lietas faktu juridiska novērtēšana	38
III. Tiesu spriedumu kvalitātes problēmu apkopojums	53

TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTI IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

I. Vispārīgs tiesu spriedumu kvalitāti ietekmējošo faktoru izklāsts 58

II. Atsevišķu objektīvo faktoru iespējamā ietekme uz tiesu spriedumu kvalitāti 59

IETEIKUMI TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES PROBLĒMU

NOVĒRŠANĀ 66

Literatūras saraksts 68

IEVADS

Tiesas demokrātiskā valstī ieņem nozīmīgu vietu. Piemērojot spēkā esošās tiesības, tās izspriež taisnību strīdos, kas nonākuši līdz tiesai. Strīdos iesaistītās puses gaida tiesas atbildi uz jautājumu, kuram strīdā ir taisnība. Tās grib zināt, kāpēc tiesa uzskata, ka šī taisnība ir tieši tāda un nevis citāda. Tomēr ne tikai strīdos iesaistītajām pusēm ir šāda vēlme. Valsts pārvaldei ir nepieciešams zināt, kā mainīt savu lēmumu pieņemšanas praksi, lai tā atbilstu tiesas sniegtajai likumu interpretācijai. Arī citi indivīdi, kas turpmāk varētu saskarties ar tiesu darbiem, grib zināt, ko viņi var sagaidīt no tiesas.

Tiesu spriedumu skaidrība un pieņemtā lēmuma atbilstošs un pietiekams pamatojums būtu tas, kas atbilstu visām šīm vēlmēm. Strīdā iesaistītajām pusēm šāds spriedums dotu pārliecību, ka spriedums ir taisnīgs un ka tiesnesis ir izskatījis strīdu kompetenti, objektīvi un neatkarīgi. Valsts pārvalde, precīzi zinot, kas tai jā dara, varētu daudz ātrāk un efektīvāk kārtot savu darbību pareizajā virzienā. Indivīdi, kuriem turpmāk nāktos saskarties ar tiesu darbiem, jau iepriekš varētu izlemt, cik izdevīgi ir vērsties tiesā un kādu aizsardzību tā varētu sniegt.

Prasība pēc kvalitatīviem tiesu nolēmumiem demokrātiskā valstī ir nepieciešama. Latvijā tiesību aktos ir ierakstīts tiesneša pienākums – pieņemt tiesiskus un pamatotus spriedumus. Tāpat tur ir norādītas arī tiesas sprieduma obligātās sastāvdaļas un tajās ietveramā informācija. Tomēr šo pienākumu atbilstoša izpilde praksē tiek apšaubīta. Vēl neseno, 2002. gadā, publiskotajā pētījumā par Latvijas tiesu sistēmas caurredzamību¹ bija ieteikts tiesnešu apmācības programmā veltīt īpašu uzmanību Rietumu tipa juridiskajai argumentācijai, jo Latvijā trūkst pietiekamas spriedumu juridiskās argumentācijas. Arī

¹ Eiropas Savienības *Phare* projekta “Korupcijas novēršana tiesu sistēmā” ietvaros tapušais pētījums *Tiesu sistēmas informācijas caurredzamība*. Publicēts latviešu un angļu valodā: Sabiedriskās politikas portāls www.politika.lv, <http://www.politika.lv/index.php?id=102794&lang=lv>

jaunākie Eiropas Savienības progresa ziņojumi² un ASV Valsts departamenta 2002. gada kārtējais ziņojums par cilvēktiesību aizsardzības situāciju Latvijā³ norāda uz salīdzinoši zemo tiesnešu kvalifikācijas līmeni.

Kādas ir Latvijas tiesu spriedumu kvalitātes problēmas un kā tās novērst? Vai kvalitātes problēmu iemesli var būt saistāmi ar juridiskās izglītības kvalitāti, tiesnešu iecelšanas procedūru, tiesnešu apmācību, viņu darba kontroli un citiem faktoriem? Analīze cenšas atbildēt uz šiem jautājumiem un sniegt ieteikumus identificēto tiesu spriedumu kvalitātes problēmu novēršanā.

² Eiropas Komisijas sagatavotie 2001. un 2002. gada Kārtējie ziņojumi par Latvijas progresu Eiropas Savienības iestāšanās kritēriju izpildē (*2001 Regular Report on Latvia's Progress Towards Accession; 2002 Regular Report on Latvia's Progress Towards Accession*), publicēti attiecīgi: http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/lv_en.pdf un http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/lv_en.pdf

³ ASV Valsts departamenta ziņojums par cilvēktiesību stāvokli Latvijā 2002. gadā. Publicēts angļu valodā ASV Valsts departamenta mājas lapā internetā: <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/18375.htm>

TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES ANALĪZE

I. TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES ANALĪZES METODOLOĢIJA

1. TIESU SPRIEDUMU ANALĪZES FORMA

Pētījums analizē noteiktu skaitu Rīgas pilsētas tiesās pieņemtos spriedumus divu kategoriju lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām:

- sūdzības par amatpersonu rīcību, nosakot administratīvo sodu;
- sūdzības par amatpersonu prettiesisku rīcību, ar kuru tikušas aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības.

Nepieciešamību izvēlēties noteiktās tiesās izskatītās kādas konkrētas kategorijas lietas noteica:

- tiesu spriedumu daudzums, kas tiek pieņemts Latvijas tiesās kopumā katru gadu;
- tas, ka pētījums aptver ne tikai tiesu spriedumu formas, bet arī satura analīzi, tāpēc pētījuma autorei bija jāizvēlas viņas kompetencei atbilstošu lietu kategorija;
- pētījuma ierobežotais laiks.

Lietas, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tika izraudzītas šādu divu iemeslu dēļ: (1) šīs kategorijas lietās tiesām vairāk jāpiemēro cilvēktiesību un vispārējo tiesību principi nekā citās lietu kategorijās. (2) 2001. gada beigās Latvijā tika pieņemts Administratīvā procesa likums, kas stāsies spēkā ar 2003. gada 1. jūliju.⁴ Šis likums

⁴ Pētījuma manuskripta pabeigšanas laikā Ministru Kabineta komitejā bija izskatīts grozījumu projekts *Administratīvā procesa likumā* un grozījumu projekts *Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likumā*, kas paredzēja atlikt likuma spēkā stāšanos līdz 2004. gada 1. februārim. // Likumprojekts *Grozījums Administratīvā procesa likumā*, akceptēts Ministru Kabineta komitejā 28. 04. 2003. // Likumprojekts *Grozījumi Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likumā*, akceptēts Ministru Kabineta komitejā 28. 04. 2003. www.mk.gov.lv

paredz atsevišķu administratīvo tiesu izveidošanu, kā arī speciālu administratīvo tiesnešu iecelšanu. Lai gan šie tiesneši jau šobrīd tiek apmācīti, tiesu spriedumu analīze varētu dot papildu ieguldījumu viņu apmācības procesā un turpmākajā lietu izskatīšanā.

Tiesu spriedumu kvalitātes analīze pēta Rīgas pilsētas tiesu pieņemtos spriedumus laika periodā no 2000. līdz 2001. gadam. Kopumā autore iepazīnās ar 60 spriedumiem, no katras Rīgas pilsētas tiesas aptuveni pa 10 spriedumiem. Pētījumā izmantoti tie tiesu spriedumi, kurus pēc autores rakstiska lūguma izraudzījās attiecīgās tiesas kancelejas darbinieki, ņemot vērā divus kritērijus: pirmkārt, lietu kategoriju un, otrkārt, sprieduma pieņemšanas laiku. Tā kā pētījuma mērķis nav sniegt kāda konkrēta tiesneša darba kvalitātes novērtējumu, pētījumā izmantotie spriedumi netiek identificēti. Tomēr interesenti var iepazīties ar šiem tiesu spriedumiem Latvijas Universitātes Cilvēktiesību institūtā.

Pētījumā tiek analizēts gan tiesu spriedumu ārējais, gan arī to iekšējais saturs. Šajā pētījumā tiesas sprieduma ārējais saturs ietver sevī likumā noteiktās sprieduma obligātās sastāvdaļas – ievaddaļu, aprakstošo daļu, motīvu daļu un rezolutīvo daļu. Tādējādi tiesas sprieduma ārējā satura ietvaros tiek pārbaudīts, vai tiesas spriedums tiek iedalīts šajās likumā noteiktajās obligātajās tiesas sprieduma sastāvdaļās. Tiesas sprieduma iekšējais saturs savukārt tiek pētīts, ņemot vērā, kā tiesas spriedums ievēro likumā noteiktās sprieduma formas prasības, īpaši analizējot tiesas spriedumā ietverto aprakstošo un motīvu daļu.

Tiesu spriedumu analīze balstās uz konkrētas lietas izskatīšanas laikā spēkā esošajām procesuālajām un materiālajām tiesību normām. Izskatīšanas kārtību lietās, kas radušās no administratīvi tiesiskajām attiecībām, līdz dienai, kad spēkā stājas Administratīvā procesa likums⁵ (2003. gada 1. jūlijs)⁶, regulē Civilprocesa likuma vispārīgie noteikumi un Latvijas Civilprocesa kodeksa attiecīgās nodaļas.⁷ Pārbaudot, kā amatpersonas rīcība

⁵ *Administratīvā procesa likums*, pieņemts 2001. gada 25. oktobrī // "Latvijas Vēstnesis" Nr. 164, 2001. gada 14. novembris. Skat. arī *Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likumu*, pieņemtu 2002. gada 13. jūnijā // "Latvijas Vēstnesis" Nr. 97, 2002. gada 28. jūnijs.

⁶ Pētījuma manuskripta pabeigšanas laikā Ministru kabineta komitejā bija izskatīts grozījumu projekts *Administratīvā procesa likumā* un grozījumu projekts *Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likumā*, kas paredzēja *Administratīvā procesa likuma* spēkā stāšanās atlikšanu līdz 2004. gada 1. februārim. // Likumprojekts *Grozījums Administratīvā procesa likumā*, akceptēts Ministru kabineta komitejā 28. 04. 2003. // Likumprojekts *Grozījumi Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likumā*, akceptēts Ministru kabineta komitejā 28. 04. 2003. www.mk.gov.lv

⁷ *Civilprocesa likums*, pieņemts 1998. gada 14. oktobrī // "Latvijas Vēstnesis" Nr. 326/330, 1998. gada 3. novembris. Sūdzību par amatpersonas rīcību, uzliekot administratīvo sodu, izskatīšanas kārtību regulē *Latvijas Civilprocesa kodeksa* (CPK) 234.–239. p. Sūdzību par amatpersonas prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības, regulē CPK 239.1.–239.7. p.

atbilst procesuālajiem un formālajiem priekšnoteikumiem, jāņem vērā, ka šie priekšnoteikumi noteikti ir atšķirīgi sūdzībās par amatpersonas rīcību, nosakot administratīvo sodu, un sūdzībās par amatpersonas prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības. Pirmajā gadījumā šos priekšnoteikumus nosaka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss,⁸ otrajā gadījumā – tie ir Administratīvo aktu procesa noteikumi.⁹ Pārbaudot, vai amatpersonas rīcība atbilst materiālo tiesību normām, tiesa ņem vērā Satversmi, likumus, kā arī vispārējo tiesību principus un Latvijai saistošos starptautiskos līgumus, nepieciešamības gadījumos piemērojot tiesību normu hierarhijas pārbaudi, tiesību normu interpretāciju un lietderības apsvērumus.

Tiesu spriedumu analīzē, pirmkārt, tiek ņemts vērā tas, ka tiesa pieņem spriedumu, nepārsniedzot prasījuma robežas, un, otrkārt, ka (tā kā šobrīd lietas, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tiek izskatītas saskaņā ar civilprocesu regulējošiem noteikumiem) tiek ievērots Civilprocesa likumā noteiktais sacīkstes princips lietu izskatīšanā.

2. TIESU SPRIEDUMU SATURA ANALĪZE

2.1. Tiesu spriedumu ārējais saturs

Tiesas sprieduma ārējo saturu precīzi iezīmē Civilprocesa likumā noteiktās tiesas sprieduma obligātās sastāvdaļas: ievaddaļa, aprakstošā daļa, motīvu daļa un rezolutīvā daļa. Šis noteikums vienādi attiecas uz visās tiesu instancēs pieņemtajiem spriedumiem.

Tiesas sprieduma ārējā satura ietvaros šis pētījums analīzē, vai tiesas spriedums sastāv no Civilprocesa likumā noteiktajām obligātajām sastāvdaļām. Tiesu spriedumu ārējā satura kvalitātes analīze sākas ar atsauci uz Civilprocesa likumā noteiktajām obligātajām sastāvdaļām un to saturu un turpinās ar autoru vērtējumu par to, kā likumā noteiktās obligātās tiesas sprieduma sastāvdaļas ievērotas tiesu spriedumos.

2.2. Tiesu spriedumu iekšējais saturs

Tiesas sprieduma iekšējā satura analīze attiecas uz tiesas sprieduma aprakstošo daļu un motīvu daļu, jo tiesu spriedumu kvalitātes izvērtēšanā tās uzskatāmas par vissvarīgākajām sprieduma sadaļām. Aprakstošā daļa paskaidro, kāpēc konkrētā lieta nonākusi līdz

⁸ *Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss*, pieņemts 1984. gada 7. decembrī // "Ziņotājs", Nr. 51, 1984. gada 1. janvāris.

⁹ MK noteikumi Nr. 154 *Administratīvo aktu procesa noteikumi*, pieņemti 1995. gada 13. jūnijā // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 100, 1995. gada 4. jūlijs.

tiesai, savukārt motīvu daļā tiek pateikts, vai un kāpēc šīs lietas nonākšana līdz tiesai ir vai nav pamatota, vai un kāpēc tā ir apmierināma vai noraidāma.

Tiesas sprieduma iekšējā satura analīze balstās uz konkrētas lietas ietvaros iesniegtās sūdzības specifiku, taču, paturot prātā, ka pētījuma mērķis ir nonākt pie secinājumiem par tiesas sprieduma formu un saturu un šo secinājumu rezultātā sagatavot attiecīgus ieteikumus.

2.2.1. Aprakstošā daļa

Tiesas spriedumā aprakstošā daļa sastāv no sūdzības iesniedzēja prasījuma un tās paskaidrojuma būtības, kā arī no otras puses iebildumiem un tās paskaidrojuma būtības. Pamatā šī informācija ir iegūstama no pušu iesniegtajiem paskaidrojumiem, kas rakstveidā tiek iesniegti pirms tiesas sēdes, kā arī mutvārdos tiesas sēdes laikā.

Ņemot vērā, ka Latvijā ir publiski pieejami tikai tiesu spriedumi un nevis lietas materiāli kopumā, šajā pētījumā aprakstošās daļas iekšējais saturs tiek analizēts kopsakarā ar motīvu daļas saturu. Tādējādi tas var palīdzēt iegūt kopainu par sūdzības iesniedzēja un otras puses sniegto paskaidrojumu būtību, ja šie paskaidrojumi ir nepilnīgi atspoguļoti tiesas sprieduma aprakstošajā daļā.

Tiesas sprieduma aprakstošās daļas kvalitātes analīze sākas ar atsauci uz Civilprocesa likumā noteiktajām prasībām par to, kas ietverams šajā tiesas sprieduma daļā, un turpinās ar autores vērtējumu par to, kā tiesu spriedumos šīs prasības ievērotas.

2.2.2. Motīvu daļa

Rakstot tiesas sprieduma motīvu daļu, tiesnesis faktiski veic trīs darbības – (a) konstatē lietas faktiskos apstākļus, (b) meklē uz konkrēto gadījumu attiecināmas tiesību normas un (c) sniedz konstatēto lietas faktisko apstākļu juridisku novērtējumu. Veicot šīs darbības, tiesnesis pamato savu lēmumu. Tiesnesis pamato arī to, kāpēc tiek atbalstīti vai noraidīti vienas vai otras puses iesniegtie argumenti vai pierādījumi.

Šajā pētījumā izskatītajos tiesu spriedumos tiks analizēta visu iepriekš minēto darbību izpilde.

Tiesas sprieduma motīvu daļas kvalitātes analīze sākas ar detalizētu visu iepriekš minēto tiesnesim veicamo darbību izklāstu un turpinās ar autores vērtējumu par to, kā tās ievērotas tiesu spriedumos.

II. TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES ANALĪZE

1. TIESU SPRIEDUMU ĀRĒJAIS SATURS

1.1. Likuma prasības

Civilprocesa likums nosaka vienādu tiesu spriedumu ārējo saturu visās tiesu instancēs pieņemtajiem spriedumiem. Spriedumam jāsatāv no četrām sadaļām: ievaddaļas, aprakstošās daļas, motīvu daļas un rezolutīvās daļas.

Ievaddaļā norāda, ka spriedums izdarīts Latvijas Republikas vārdā, kā arī sprieduma izdarīšanas laiku; tiek minēts tiesas nosaukums, kas izdarījusi spriedumu, tiesas sastāvs, tiesas sēdes sekretārs, lietas dalībnieki un strīda priekšmets. Apelācijas instances tiesas spriedumā vēl papildus norāda apelācijas sūdzības iesniedzēju un tiesas spriedumu, par kuru iesniegta sūdzība. Savukārt kasācijas instances tiesas spriedumu nepasļudina Latvijas Republikas vārdā, bet prasa papildus norādīt personas, kas iesniegušas kasācijas sūdzību (pretsūdzību) vai tai pievienojušās.

Aprakstošajā daļā izklāsta prasītāja prasījumu, atbildētāja pretprasību, iebildumus, kā arī lietas dalībnieku sniegto paskaidrojumu būtību. Apelācijas instances tiesas spriedumā papildus norāda pirmās instances tiesas sprieduma saturu, apelācijas (pretapelācijas) sūdzības un iebildumu saturu. Kasācijas instances tiesas spriedumā sniedz isu lietas apstākļu izklāstu, apelācijas instances tiesas sprieduma būtību, kasācijas sūdzības motīvus, pretsūdzības motīvus vai paskaidrojumu būtību.

Motīvu daļā norāda lietā konstatētos faktus, pierādījumus, uz kuriem balstīti tiesas secinājumi, un argumentus, ar kuriem noraidīti tie vai citi pierādījumi. Šajā daļā norāda arī normatīvos aktus, kurus tiesa ņēmusi vērā, un konstatēto lietas apstākļu juridisko novērtējumu, kā arī tiesas secinājumus par prasības pamatotību vai nepamatotību. Apelācijas instances tiesas spriedumā tiesai ir pienākums motivēt attieksmi pret pirmās instances tiesas spriedumu un pret apelācijas (pretapelācijas) sūdzību. Kasācijas instances tiesas spriedumā, noraidot kasācijas sūdzību, norāda argumentus, kuru dēļ sūdzība noraidīta, bet, apmierinot kasācijas sūdzību, norāda argumentus par apelācijas instances tiesas pieļautajiem tiesību normu pārkāpumiem, to nepareizu skaidrošanu vai kompetences ietvaru pārkāpumu.

Rezolutīvajā daļā izsaka tiesas lēmumu par prasības pilnīgu vai daļēju apmierināšanu vai par tās pilnīgu vai daļēju noraidīšanu un sprieduma būtību. Turklāt norāda, kam un kādā apmērā jāmaksā tiesāšanās izdevumi, kā arī nosaka sprieduma pārsūdzēšanas termiņu un kārtību.

1.2. Tiesu prakse

Rakstot tiesu spriedumus, tiesas principā ievēro likumā noteikto sprieduma formu. Likumā noteiktās tiesas sprieduma obligātās sastāvdaļas parasti tiesas spriedumā tiek atsevišķi nodalītas. Tiesas sprieduma aprakstošo daļu no ievaddaļas parasti atdala ar vārdiem “tiesa konstatēja”, pēc kuriem seko prasītāja prasījums un atbildētāja iebildumi, kā arī viņu sniegto paskaidrojumu būtība. Tiesas sprieduma rezolutīvā daļa tiek nodalīta ar vārdiem “tiesa nosprieda”. Savukārt tiesas sprieduma aprakstošo daļu no motīvu daļas parasti atdala šāds teikums: “Tiesā, noklausījusies pušu paskaidrojumus, pārbaudījusi un novērtējusi lietas materiālus, atzīst, ka sūdzība ir pamatota/nepamatota un apmierināma/noraidāma.” Kaut gan pamatā šis teikums norobežo lietas izklāstu abu pušu versijās no tālāk sekojošā lietas vērtējuma tiesas skatījumā, tomēr – ar mērķi padarīt tiesas spriedumu vieglāk uztveramu – šim teikumam prasītos pievienot vārdus “sekojošu motīvu dēļ” vai arī izmantot par paraugu Satversmes tiesas spriedumu formu, kurā pēc aprakstošās daļas tiek rakstīts “Satversmes tiesa secināja”.

Rakstot spriedumu, tiesas pievērš minimālu nozīmi teksta ārējam izskatam un tam, vai veids, kādā ietvertā informācija ir izkārtota, būs uztverams pirmām kārtām jau pašām pusēm, kā arī sabiedrībai kopumā un tiesību piemērotājiem.

Tiesas sprieduma formas sakarā jāpiebilst, ka ir gadījumi, kad tiesnesis neizdala katru jaunu secinājumu atsevišķā rindkopā, bet gan izsaka to rindkopā, kurā jau ticis analizēts cits secinājums, tādējādi padarot spriedumu grūti uztveramu un dažreiz pat nesaprotamu.

2. TIESU SPRIEDUMU IEKŠĒJAIS SATURS

2.1. Tiesu spriedumu aprakstošā daļa

2.1.1. Likuma prasības

Civilprocesa likumā ir noteikts, ka tiesas sprieduma aprakstošajā daļā jāietver prasītāja prasījumi, atbildētāja pretpasība, iebildumi, kā arī lietas dalībnieku sniegto paskaidrojumu būtība.

Ņemot vērā, ka tiesas sprieduma aprakstošajā daļā iekļaujamā informācija ir iegūstama no lietas dalībnieku iesniegtajiem paskaidrojumiem – gan rakstveidā pirms tiesas sēdes, gan arī mutvārdos tiesas sēdes laikā – un, tā kā Latvijā ir publiski pieejami nevis visi lietas materiāli, bet tikai tiesu spriedumi, šajā pētījumā aprakstošā daļa ir analizēta, balstoties tikai uz tiesas spriedumā sniegto informāciju.

2.1.2. Tiesu prakse

Prasītāja prasījums un atbildētāja iebildumi, kā arī to paskaidrojumu būtība dažādu tiesnešu rakstītajos tiesu spriedumos atšķiras pēc to konkrētības pakāpes. Prasījums un pret to celtais iebildums ir īss un kodolīgs. Latvijas tiesas parasti nenosūķir atsevišķi prasījumu un pret to celto iebildumu no to paskaidrojuma.

Tiesas spriedumā, kas pieņemts sakarā ar sūdzību par Kārtības policijas amatpersonas prettiesisku rīcību, prasījuma atsevišķa nenosūķiršana no paskaidrojuma izskatās šādi:

“(..) griezās tiesā ar sūdzību par (..) Kārtības policijas priekšnieka lēmumu par atteikumu pagarināt viņam šaujamieroča glabāšanas un nēsāšanas atļauju, jo pēdējo divu gadu laikā nav administratīvi sodīts. (..)”

Šajā vienā teikumā tiesa ir ietvērusi kā pašu prasījumu, tā arī tā paskaidrojumu.

Izklāstot paskaidrojumu būtību, ir tiesu spriedumi, kas precīzi norāda uz iemesliem, kas lietas dalībniekus ir noveduši pie attiecīgiem secinājumiem, ar kuriem pamatots prasījums vai pret to celtie iebildumi.

Tiesas spriedumā, kas bija pieņemts lietā, kur sūdzības iesniedzējs lūdza atcelt administratīvās komisijas lēmumu par administratīvā soda piemērošanu sakarā ar patvarīgu telpas izmantošanu, abu pušu paskaidrojumi bija izklāstīti šādi:

“(..) Tiesas sēdē sūdzības iesniedzējas pārstāvis sūdzību uzturēja un paskaidroja, ka administratīvās komisijas lēmums atceļams, jo:

Pirmkārt, SIA (..) telpas (..) nav aizņēmusi patvarīgi. Telpu aizņemšanas pamats ir – (..) nomas līgums, kas noslēgts ar nama iepriekšējiem īpašniekiem uz laiku līdz (..). Tā kā namīpašumam ir mainījušies īpašnieki, par minēto telpu tālāku izmantošanu starp sūdzības iesniedzēju un Rīgas Doma ir radies civiltiesisks strīds, kas iesniegts izskatīšanai tiesā.

Otrkārt, lēmuma pieņemšanā nav ievērotas Administratīvā pārkāpuma kodeksa 37. panta prasības, kas paredz divu mēnešu termiņu administratīvā soda uzlikšanai. 11. 08. 2000. Rīgas Dome fiksēja SIA (..) atrašanos strīdus telpā, taču lēmums par saukšanu pie administratīvās atbildības tika pieņemts tikai 08. 11. 2000.

Administratīvās komisijas pārstāvis tiesas sēdē sūdzību neatzina un paskaidroja, ka pēc īpašnieku maiņas namīpašumam (..), SIA (..) nomas līgums ar iepriekšējiem īpašniekiem izbeidzās, un tas nav saistošs jaunajam īpašniekam, jo nebija reģistrēts zemesgrāmatā. Tā kā SIA (..) tika atteikts noslēgt jaunu nomas līgumu, tai bija pienākums atbrīvot bez tiesiska pamata aizņemtās telpas. Šo pienākumu tā nav izpildījusi.

Attiecībā par LAPK 37. panta prasību izpildi administratīvās komisijas pārstāvis paskaidro, ka administratīvais protokols tika sastādīts 25. 10. 2000. un lēmums pieņemts 08. 11. 2000. Līdz ar to minētā norma nav pārkāpta. (..)”

Tomēr ir arī tādi tiesu spriedumi, kur “paskaidrojumu būtība” ietver tikai norādi, ka lietas dalībnieks uzskata apstrīdēto lēmumu vai nu “par likumam atbilstošu”, vai arī par “nelikumīgu”, neatbildot uz jautājumu, kāpēc lietas dalībnieks tā uzskata. Šādos gadījumos tiesa nekonkretizē pušu iesniegtos paskaidrojumus, parasti arī aizbildinoties ar šādu tekstu: “sūdzības iesniedzējs savu sūdzību uzturēja pēc tajā norādītajiem motīviem”. Tomēr neviens no šiem motīviem tiesas spriedumā netiek atsegts.

Tāpat ir tiesu spriedumi, kur to aprakstošajā daļā tiesa

(1) izklāsta tikai vienas puses sniegto paskaidrojumu būtību:

Tiesas spriedumā, kas pieņemts sūdzībā par Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk – PMPL) amatpersonas prettiesisku rīcību, tiesa izklāsta abu pušu sniegto paskaidrojumu būtību šādā veidā:

“(..) Tiesas sēdē iesniedzējs sūdzību uzturēja, paskaidrojumos apstiprinot sūdzībā norādītos motīvus.

Ieinteresētā persona PMLP pilnvarotā pārstāve sūdzību neatzina, paskaidrojot, ka, pārbaudot iesniedzēja reģistrācijas pamatotību, noskaidrots, ka personas kods iesniedzēja kodu grāmatā izsvītrots, bet reģistra žurnālā nav norādīts, ka ziņas par (..) būtu iekļautas Iedzīvotāju reģistrā. Kā liecina (..) bijušās PSRS pasē veiktā atzīme par pierakstu, viņam no (..) gada līdz (..) gadam bija jābūt pierakstītam (..). Pārbaudot minēto informāciju, noskaidrots, ka (..) no (..) gada ir pierakstīta [cita] ģimene. (..)”

Šajā spriedumā tiesa apraksta tikai vienas puses iesniegtos paskaidrojumus, taču paša sūdzības iesniedzēja motīvi savas sūdzības pamatošanai netiek atklāti.

vai arī

(2) vispār neizklāsta abu pušu sniegto paskaidrojumu būtību:

Tiesas spriedumā, kas pieņemts lietā, kur sūdzības iesniedzēji apstrīdēja PMPL amatpersonas lēmumu par personas koda anulēšanu, tiesa min sekojošo:

“2000. g.(..) iesniedzēji griezās tiesā ar sūdzību par PMLP amatpers[on]u prettiesisku rīcību, lūdzot tiesu atcelt 1999. g.(..) izsniegto (..) izbraukšanas rīkojumu Nr.(..); uzlikt par pienākumu PMLP atjaunot [iesniedzējiem] Latvijas Iedzīvotāju reģistra personas kodus un izsniegt uzturēšanās atļauju.

Tiesas sēdē iesniedzējs sūdzību uzturēja, paskaidrojumos apstiprinot sūdzībā norādītos motīvus.

Ieinteresētās personas – PMLP pilnvarotā persona sūdzību neatzina.”

Šajā tiesas spriedumā neviens sūdzības iesniedzēju un atbildētājas institūcijas paskaidrojums netiek minēts.

Tā kā lietas dalībnieku sniegtie paskaidrojumi var tikt izklāstīti gan rakstveidā pirms tiesas sēdes, gan arī mutvārdos tiesas sēdes laikā, ir tiesu spriedumi, kuru aprakstošajā daļā divas reizes atkārtojās viena un tā pati informācija.

Tiesas spriedumā ir ierakstīts, ka konkrētā datumā “prasītājs lūdza tiesu atcelt (..) institūcijas lēmumu, paskaidrojot, ka (..)”. Tālāk seko detalizēts šā paskaidrojuma izklāsts. Pēc dažām rindkopām, kas atvēlētas atbildētāja iebildumiem, tiesa norāda, ka “tiesas sēdē prasītājs uzturēja savu sūdzību, paskaidrojot, ka (..)”. Atkal seko detalizēts paskaidrojuma izklāsts. Tiesa atkārti vienu un to pašu divas reizes, tādā veidā ierakstot tiesas spriedumā lieku informāciju un nevajadzīgi aizņemot tajā vietu.

Taču ir arī tādi spriedumi, kur tiesas ir izvairījušās no iepriekš minētās atkārtotības, tās vietā rakstot tādas frāzes kā: “sūdzības iesniedzēja tiesas sēdē sūdzību uzturēja”; “papildus sūdzībā norādītajiem motīviem sūdzības iesniedzēja paskaidroja, ka (..)”; “tiesas sēdē iesniedzēja sūdzību uzturēja, paskaidrojumos apstiprinot sūdzībā norādītos motīvus” un tamlīdzīgi.

2.1.3. Secinājumi

Tiesas sprieduma aprakstošajā daļā ietvertā informācija dažādās tiesās atšķiras pēc tās konkrētības, jo šajā sprieduma daļā iekļaujamās informācijas daudzums ir atstāts tiesnešu ziņā. Prasītāja prasījums un atbildētāja iebildumi ir īsi, kodolīgi un vispārīgi. Šāda tiesas pieeja prasījuma un iebildumu atklāšanā nevar uzreiz negatīvi ietekmēt tiesas sprieduma kvalitāti, jo prasītāja prasījums un atbildētāja iebildumi ir tikai daļa no aprakstošajā daļā iekļaujamās informācijas, bet svarīgākā ir informācija, kas seko šim prasījumam un iebildumiem, un proti, sniegto paskaidrojumu būtība.

Attiecībā uz pušu sniegto paskaidrojumu būtības izklāstu negatīvu tendenci izraisa gadījumi, kad paskaidrojumu būtības izklāsts satur vispārīgas frāzes, neatbildot uz jautājumu, kāpēc lietas dalībnieks pauž konkrēto viedokli. Tas pats attiecas uz gadījumiem, kad tiesa izklāsta tikai vienas puses vai arī vispār neizklāsta nevienas puses paskaidrojumus. Šāda pieeja var pat padarīt apšaubāmu lietas gala rezultātu, jo, konkrēti nenorādot pušu argumentus, pastāv teorētiska iespēja, ka tiesa nebūs izvērtējusi lietu pilnībā un tāpēc arī varētu tikt apšaubīta gala rezultāta objektivitāte.

Paskaidrojumu būtības izklāstā reizēm tiek nevajadzīgi atkārtota jau pirms dažām rindkopām spriedumā ierakstītā informācija, tādējādi ļaujot pat uzskatīt, ka tiesas spriedums ticis rakstīts pēc principa “labāk ierakstīt vairāk”.

2.2. Tiesu spriedumu motīvu daļa

2.2.1. Likuma prasības

Civilprocesa likums noteic, ka tiesas sprieduma motīvu daļā ir norādāmi:

- a) lietā konstatētie fakti, pierādījumi, uz kuriem balstīti tiesas secinājumi, un argumenti, ar kuriem noraidīti tie vai citi pierādījumi;
- b) normatīvie akti, kurus tiesa ņēmusi vērā;
- c) konstatēto lietas apstākļu juridiskais novērtējums un tiesas secinājumi par prasības pamatotību vai nepamatotību.

Lietas faktu konstatēšana. Lietas faktu konstatēšanas procesā ir izšķiramas trīs stadijas: (a) faktu noskaidrošana; (b) tiesiski nozīmīgo faktu izdalīšana; un (c) faktu pārbaude un pierādīšana.¹⁰

¹⁰ Šajā sakarā skat., piemēram, Neimanis Jānis. *Lietas faktisko apstākļu apzināšana un juridiska noteikšana // “Likums un Tiesības”, 2. sējums, Nr. 6 (10), 2000. gada jūnijs, 180.–185. lpp.*

Šis pētījums analizē, vai un kā tiesas, izskatot sūdzības par amatpersonu lēmumiem, noskaidro lietas faktiskos apstākļus, vai un kā tās izdala tiesiski nozīmīgos faktus; un vai un kā tiek veikta faktu pārbaude un pierādīšana.

Tiesību normas meklēšana. Lai uz konstatētajiem lietas faktiem attiecinātu atbilstošas tiesiskās sekas, nepieciešams atrast tiesību normu, kurā šīs tiesiskās sekas ir iekļautas. Lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tiesa vispirms iepazīstas ar tās tiesību normas saturu, uz kuras pamata amatpersona ir pieņēmusi lēmumu. Taču ar to tiesību normas meklēšanas process nebeidzas. Ja lietas apstākļi to prasa, tiesai ir jāpārbauda, vai uz konkrētu gadījumu ir attiecināma kāda cita tiesību norma, arī vispārējo tiesību principi. Pie tiesību normas meklēšanas ir pieskaitāma arī tiesu prakses un doktrīnas izpēte.

Šis pētījums analizē, vai, tiesai pieņemot lēmumu, spriedumā ir norādīta atsauce uz tiesību normu. Atsauces uz šo tiesību normu atrašanās vieta tiesas spriedumā un izklāsta veids arī ir šā pētījuma ietvaros aplūkojamie jautājumi. Atsevišķi pētījums analizē tiesu pieeju to tiesību normu meklēšanā, kas papildus piemērojamas amatpersonas lēmumā minētajām.

Lietas faktu juridiska novērtēšana. Pēc lietas faktu konstatēšanas un eventuāli piemērojamās tiesību normas atrašanas tiek veikta lietas faktu juridiska novērtēšana, konkrētajiem faktiem piemērojot uz tiem attiecināmās tiesību normas. Ja tiesību normas meklēšanas stadijā ir atrasta iespējami piemērojamā tiesību norma, tad šajā stadijā ir jānoskaidro, vai atsevišķu faktu pazīmes atbilst tiesību normas sastāva pazīmēm. Šajā procesā tiesas pienākums ir pamatot, kāpēc tieši tā un nevis cita tiesību norma attiecināma un arī piemērojama konkrētajā gadījumā.

Pētījums analizē, vai tiesas veic konkrētas tiesību normas attiecināmības uz konkrētiem faktiem pārbaudi un kā šīs pārbaudes rezultāts tiek iedzīvināts. Tālāk pētījums apskata, kā tiesas piemēro uz konkrēto gadījumu attiecināmo tiesību normu, īpaši pievēršot uzmanību tam, kā lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tiesas piemēro vispārējos tiesību principus, Latvijai saistošos starptautiskos līgumus, kā arī veic tiesību normu hierarhijas pārbaudi un šo normu interpretāciju. Turklāt pētījums analizē, vai tiesas sprieduma motīvu daļa izvērtē pušu iesniegtos argumentus, vai tiesa pamato savu pieņemto lēmumu un vai šis pamatojums ir atbilstošs un pietiekams.

2.2.2. Tiesu prakse

a) Lietas faktu konstatēšana

Faktu noskaidrošana. Pētījuma gaitā netika atrasts neviens tiesas spriedums, kurā vispār nebūtu atsauces uz notikumu, kas ir pamatā pušu strīdam. Tomēr nācās saskarties ar tiesu spriedumiem, kuros atsauce uz lietas faktiem ir atrodama tikai sprieduma

aprakstošajā daļā un nevis motīvu daļā, kā to prasa likums. Šajos gadījumos tiesas sprieduma motīvu daļa vispār nesatur informāciju par lietā noskaidrotajiem faktiskajiem apstākļiem, bet sākas ar atsauci uz konkrētam gadījumam piemērojamu tiesību normu un šā gadījuma juridisku novērtēšanu. Šādas rīcības pamatā varētu būt fakts, ka sprieduma aprakstošajā daļā tiesas detalizēti atsedz katras puses viedokli par lietā notikušajiem faktiskajiem apstākļiem un tādējādi pieņem, ka tiesas spriedumā ir atspoguļoti lietā konstatētie fakti.

Skaidrs, ka prasītāja prasījumā, atbildētāja iebildumos, kā arī abu lietas dalībnieku paskaidrojumos nevar izvairīties no paša notikuma izklāsta. Šī informācija ieņem nozīmīgu vietu gan lietas dalībnieku sniegtajos paskaidrojumos, gan arī faktu konstatēšanas procesā. Taču problēma rodas, ja tiesa pieņem, ka, ierakstot sprieduma aprakstošajā daļā šīs lietas dalībnieku versijas par notikumu, tā ir izpildījusi savu pienākumu – konstatēt lietas faktus, kas noteikts likumā attiecībā uz tiesas sprieduma motīvu daļu. Tieši šāds pieņēmums tika novērots atsevišķos tiesu spriedumos. Piemēram, tiesas sprieduma aprakstošā daļa sākas ar vairāku faktu konstatāciju un tikai pēc tās sekoja norāde, kādā sakarībā sūdzības iesniedzējs ir vērsies tiesā. Tiesas sprieduma motīvu daļa uzreiz sākās ar lietas faktu juridisku novērtēšanu.

Tomēr pastāv atšķirība starp notikuma izklāstu vispār un lietas faktu konstatēšanu, kas nepieciešami konkrētas tiesību normas piemērošanai. Ne vienmēr viss notikuma izklāstā var izrādīties nozīmīgs konkrētas tiesību normas piemērošanai. Tāpat arī kaut kas notikuma izklāstā var būt nepilnīgs, lai varētu piemērot attiecīgo tiesību normu. Tāpēc notikuma izklāsts lietas dalībnieku paskaidrojumu ietvaros ne vienmēr iekļauj tos faktus, ko tiesnesim nepieciešams konstatēt sprieduma motīvu daļā, lai piemērotu attiecīgās tiesību normas.

Tiesas spriedumos, kuru motīvu daļa tomēr satur informāciju par lietā konstatētajiem faktiem, faktu noskaidrošanas procesā tiesas ņem vērā to faktu izklāstu, ko tai sniegušas puses gan rakstveidā, gan arī mutvārdos tiesas sēdes laikā.

Tiesiski nozīmīgo faktu nodalīšana. Lai atvieglotu tiesību normas meklēšanas procesu un novērtējuma veidošanu, tiesību piemērotājam, kuram gadījums tiesiski jāizvērtē, jānoskaidro tādi apstākļi, no kuriem var būt atkarīgs novērtējums saskaņā ar eventuāli piemērojamām tiesību normām.¹¹ Tādējādi tiesību piemērotājs sākotnējo stāstījumu daļēji saīsina, daļēji papildina, lai galīgais faktiskais sastāvs ietvertu tikai tādus notikumu elementus, kuri var būt nozīmīgi, ņemot vērā eventuāli piemērojamās tiesību

¹¹ J. Neimanis. *Lietas faktisko apstākļu apzināšana un juridiska noteikšana* // "Likums un Tiesības", 2000. g. jūnijs, 183. lpp.

normas.¹² Tiesiski nozīmīgu faktu nodalīšana administratīvajās lietās notiek vienkāršāk nekā citu kategoriju lietās tā iemesla pēc, ka lēmums, kuru apstrīd sūdzības iesniedzējs, jau satur atsauci uz tiesību normu. Tāpēc tiesa, redzot gan pašu gadījumu, gan arī tam jau piemēroto tiesību normu, var ātrāk izvērtēt, kuri fakti konkrētajā situācijā varētu būt tiesiski nozīmīgi un kuri ne.

Pētījumā apstiprinājās, ka tiesas veiksmīgi atrod tiesiski nozīmīgos faktus un nošķir tos no pārējiem faktiem, kuriem nav nozīmes sūdzības izskatīšanā.

Lietā, kur indivīds vērsās tiesā, apstrīdot amatpersonas lēmuma tiesiskumu, ar kuru tika atteikts pagarināt šaujamieroča glabāšanas un nēsāšanas atļauju, tiesa konstatēja tikai tiesiski nozīmīgus faktus.

Šajā lietā amatpersonas pieņemtais lēmums tika pamatots ar likuma “Par šaujamieročiem un speciālajiem līdzekļiem pašaizsardzībai”¹³ 7. panta 4. punktu, kas nosaka šaujamieroču un gāzes pistoļu (revolveru) iegādāšanās, glabāšanas un nēsāšanas ierobežojumu personām, *kuras pēdējo divu gadu laikā administratīvi sodītas par vardarbīgu likumpārkāpumu izdarīšanu vai par pārkāpumiem, kas saistīti ar alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu lietošanu, vai par kurām valsts policijas rīcībā ir materiāli, kas ļauj uzskatīt, ka šaujamierocis var tikt pielietots (izmantots) ļaunprātīgi.*

Attiecībā uz lietas faktiem tiesa konstatēja tikai to, vai un cik daudz reižu un par kādiem pārkāpumiem indivīds bija ticis administratīvi sodīts.

Arī cita lieta šajā sakarā var tikt minēta kā pozitīvs piemērs.

Sūdzības iesniedzēja tiesā apstrīdēja PMPL amatpersonas lēmumu anulēt personas kodu, kas bija pieņemts, cita starpā pamatojoties uz to, ka sūdzības iesniedzējas vīrs tika atvaļināts no aktīvā militārā dienesta pēc 1992. gada 28. janvāra.

¹² J. Neimanis. *Lietas faktisko apstākļu apzināšana un juridiska noteikšana* // “Likums un Tiesības”, 2000. g. jūnijs, 183. lpp.

¹³ Likums *Par šaujamieročiem un speciālajiem līdzekļiem pašaizsardzībai*, pieņemts 1993. gada 23. februārī // “Ziņotājs”, Nr. 8, 1993. gada 3. aprīlis. Ar 2003. gada 1. janvāri šis likums ir zaudējis spēku un to ir aizstājis 2002. gada 6. jūnijā pieņemtais *Ieroču aprītes likums* // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 95, 2002. gada 26. jūnijs.

Saskaņā ar likuma “Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības”¹⁴ 1. panta trešās daļas 3. punktu sūdzības iesniedzēja kā laulātā arī nevarēja tikt uzskatīta par šī likuma subjektu un attiecīgi viņai tika anulēts iepriekš piešķirtais personas kods.

Tiesas sprieduma motīvu daļā tiesa konstatēja, ka laulība starp abām šīm personām ir šķirta un ka puses ir iesniegušas tiesā pretrunīgus pierādījumus par sūdzības iesniedzējas un viņas vīra laulības šķiršanas datumu. Tomēr tiesa atzina, ka laulības šķiršanas datums “nav būtisks moments iesniedzējas statusa noteikšanai LR, jo tiesa uzskata par pierādītu faktu, ka [iesniedzējas] bijušais laulātais (..) tika atvaļināts no dienesta PSRS bruņotajos spēkos [pirms 1992.gada 28.janvāra].”

Pētījuma gaitā nācās saskarties arī ar gadījumu, kad tiesa bija nepilnīgi minējusi kādu tiesiski nozīmīgu faktu.

Lietā, kur sūdzības iesniedzēja apstrīdēja PMPL amatpersonas lēmumu anulēt personas kodu, tiesa atsaucās uz vairākiem tiesiski nozīmīgiem faktiem, taču tos minēja nepilnīgi.

Piemēram, konstatējot lietas faktiskos apstākļus, tiesa raksta: “(..) 1996. g. 27. 08. anulēts personas kods”, kam seko: “1999. g. 21. 10. personas kods anulēts. (..)”

Tiesa nemin, sakarā ar kādiem faktiem un uz kāda tiesiska pamata PMPL amatpersona divas reizes anulējusi šo personas kodu. Turklāt netiek minēta institūcija, kas pieņēmusi šādu lēmumu.

Faktu pārbaude un pierādīšana. Šobrīd administratīvais process tiesā notiek saskaņā ar Civilprocesa likuma noteikumiem, un tas arī nozīmē, ka sūdzība tiek izskatīta, balstoties uz sacīkstes principa, – katra puse pierāda tos faktus, kurus tā min kā savu prasījumu un iebildumu pamatojumu. Attiecībā uz pierādījumu iesniegšanu tiesas šobrīd ieņem pasīvu lomu, jo, saskaņā ar Civilprocesa likumu, tiesa var vai nu pieprasīt kādus pierādījumus pēc pušu lūguma, vai arī dot pusēm laiku savākt trūkstošus pierādījumus. Tajā pašā laikā bija tiesu spriedumi, kuros tiesas, izskatot sūdzības saskaņā ar Civilprocesa likuma noteikumiem, jau tieši atsaucās uz objektīvās izmeklēšanas principu, kas

¹⁴ Likums “Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības”, pieņemts 1995. gada 12. aprīlī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 63, 1995. gada 24. aprīlis.

demokrātiskā valstī ir viens no svarīgākajiem administratīvā procesa principiem tiesā un ir arī iekļauts Administratīvā procesa likumā (150. pants). Tomēr šādi gadījumi bija tikai vienā tiesā un tikai vienas tiesneses rakstītajos spriedumos.

Sakarā ar to, ka šā pētījuma ietvaros tiek analizēti tikai tiesu spriedumi un nevis visi lietas materiāli (tajā skaitā pušu iesniegtie argumenti rakstveidā un tiesas sēdes protokols), nav iespējams noteikt, vai tiesa konkrētos pierādījumus vākusi pati pēc savas iniciatīvas, vai pēc pušu lūguma, un vai vispār objektīvās izmeklēšanas princips ticis iedzīvināts.

Lietā, kurā juridiska persona apstrīdēja Patērētāju tiesību aizsardzības centra lēmumu, tiesas spriedumā bija minēts, ka tiesa nozīmējusi papildu ekspertīzi tai, kuru bija veicis Patērētāju tiesību aizsardzības centrs.

Taču no tā nav izsecināms, vai tā bijusi tiesas vai pušu iniciatīva.

Faktu pierādīšanā nozīmīgu vietu ieņem pierādījumu novērtēšana. Īpaši analīzes vērti ir gadījumi, kad lietā iesniegti pretrunīgi pierādījumi. Pētījuma gaitā atradās piemēri, kad tiesai bijis jāizvēlas starp diviem vai vairākiem pretrunīgiem pierādījumiem un jāpamato sava izvēle. Lietās, kur indivīds sūdzējās par administratīvā soda uzlikšanu un indivīda teiktais nonāca pretrunā ar amatpersonas apgalvojumu, tiesas piemēroja administratīvā procesa principu, saskaņā ar kuru šaubas tika izskaidrotas par labu indivīdam.

Lietā, kurā sūdzības iesniedzējs apstrīdēja Ceļu policijas inspektora lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu, jo indivīds šķērsojis krustojumu pie aizliedzoša luksofora signāla, tiesa konstatēja, ka Ceļu policijas darbinieki sniedz pretrunīgas ziņas par šā pārkāpuma norisi, toties indivīds savas liecības nav mainījis. Tiesa uzsvēra – šaubu gadījumā uzskatāms, ka taisnība ir indivīdam.

Kādā citā lietā, kurā indivīds cita starpā sūdzējās, ka Ceļu policijas darbinieks pēc indivīda automašīnas apturēšanas nav stādījis viņam priekšā, tiesa norādīja, ka

“saskaņā ar administratīvā [procesa] principu tiesa šaubas tulko par labu indivīdam un tajā pašā laikā atzīst, ka šis likuma prasību pārkāpums nevar būt pietiekams, lai pārsūdzēto lēmumu atceltu pie visiem pārējiem konstatētajiem apstākļiem”.

Arī indivīdu iesniegtajās sūdzībās par amatpersonu prettiesisku rīcību, kas aizskārusi fizisko un juridisko personu tiesības, tiesa, izvērtējot pretrunīgus pierādījumus lietā, sniedz pamatojumu, kāpēc tā ir devusi priekšroku vienam pierādījumam, bet noraidījusi citu.

Lietā, kurā indivīds sūdzējās par amatpersonas lēmumu, saskaņā ar kuru tika anulēts viņas personas kods un dots izbraukšanas rikožums, pastāvēja pretrunīgi pierādījumi, kas apliecināja šīs sūdzības iesniedzējas vīra atvaļināšanas datumu no PSRS Bruņotajiem spēkiem. Pirmās instances tiesa deva priekšroku sūdzības iesniedzējas pierādījumam, pamatojoties uz to, ka iestādes iesniegtie dokumenti nebija iegūti likumīgi.

Šo pašu lietu izskatot apelācijas instancē, arī apelācijas instances tiesai vajadzēja novērtēt pretrunīgus pierādījumus. Rezultāts atšķīrās, arī apelācijas instances tiesa sniedza pamatojumu, kāpēc tā nepiekrīt pirmās instances tiesai un uzskata, ka priekšroka dodama tieši iestādes iesniegtajiem pierādījumiem. Pamatojums skanēja šādi:

“Sakarā ar to, ka augstāk minētie rakstiskie pierādījumi saņemti no kompetentām valsts iestādēm Krievijas Federācijā pēc Imigrācijas policijas vai PMPL pieprasījuma, tie būtiski atšķīras no pārējiem pierādījumiem lietā, ko iesniedza sūdzības iesniedzēja, Civillietu tiesas kolēģija dod šiem pierādījumiem priekšroku salīdzinājumā ar sūdzības iesniedzējas iesniegtiem dokumentiem (..)”

Iespējams, ka šāds pamatojums varētu tikt apstrīdēts, īpaši jau ņemot vērā faktu, ka sūdzības iesniedzēja savu pierādījumu bija saņēmusi no Krievijas Federācijas vēstniecības Latvijas Republikā Konsulārās daļas Sociālās nodrošināšanas nodaļas, kas arī varētu tikt uzskatīta par kompetentu valsts iestādi Krievijas Federācijā. Tomēr pozitīvi, ka pretrunīgu pierādījumu gadījumos tiesas pamato, kāpēc tās vienam pierādījumam dod priekšroku salīdzinājumā ar citu.

Secinājumi. Tiesām ir tendence sprieduma motīvu daļā neietvert informāciju par lietā konstatētajiem faktiem, lai saskaņā ar tiem atrastu attiecīgās tiesību normas un pēc tam tās arī piemērotu. Šādos gadījumos tiesa nenošķir notikuma izklāstu lietas dalībnieku versijās, kas atspoguļots tiesas sprieduma aprakstošajā daļā, no faktu konstatēšanas, kas nepieciešami konkrētas tiesību normas piemērošanai.

Tiesas spriedumos, kuru motīvu daļā tiek atsevišķi izdalīti lietas fakti, tiesiski nozīmīgos faktu izdalīšanā vērojama gan pozitīva tendence, kad tiesas veiksmīgi atrod nozīmīgos

faktus un tos nošķir no pārējiem, gan arī negatīva tendence, kad tiesa kādu nozīmīgu faktu minējusi nepilnīgi.

Faktu pārbaudē un pierādīšanā dominē lietas dalībnieku savāktie pierādījumi un sniegtie paskaidrojumi. Tiesa min arī objektīvās izmeklēšanas principu. Tomēr nav ziņu, cik efektīvi šis princips ticis iedzīvināts praksē, jo pētījuma ietvaros tika analizēti tikai tiesu spriedumi un nevis visi lietas materiāli, un tas savukārt neļauj secināt, vai tiesa pierādījumus meklējusi vai pieprasījusi no pusēm pati pēc savas iniciatīvas.

Pierādījumu novērtēšanā, īpaši gadījumos, kad jānovērtē lietā iesniegti pretrunīgi pierādījumi, piemēram, administratīvo pārkāpumu lietās, tiesas atsauca uz administratīvā procesa principu, ka šaubas novērtējamas par labu indivīdam. Tāpat arī pārējās pētījuma ietvaros analizētajās lietās tiesa, kur tas bijis nepieciešams, pamatojusi savu izvēli pretrunīgu pierādījumu novērtēšanā.

b) Tiesību normas meklēšana

Atsauce uz tiesību normu vispār. Principā tiesas iepazīstas ar tām tiesību normām, uz kuru pamata amatpersona pieņēmusi lēmumu.

Pētījuma gaitā tika konstatēti divi gadījumi, kad tiesas spriedumā netika norādīta ne tiesību norma, saskaņā ar kuru amatpersona bija pieņēmusi lēmumu, ne arī tiesneša piemērotā tiesību norma. Vēl vienā gadījumā netika norādīta tiesību norma, saskaņā ar kuru tiesnesis šajā lietā pieņēma lēmumu.

Piemēram, vienā no šīm lietām notiesātā persona bija iesniegusi tiesā sūdzību par cietuma administrācijas lēmumu, ar kuru bija atteikts atbrīvot notiesāto no soda izciešanas pirms termiņa. Tiesas spriedumā nebija minēts neviens tiesisks pamats, kāpēc tiesa neapmierināja šo sūdzību.

Tiesa, uzskatot, ka cietuma administrācija ir rīkojusies tiesiski, pamato savu viedokli šādi:

“No lietas materiāliem redzams, ka notiesātā atrodas vidējā soda izciešanas pakāpē, kur vēl nav iespējama pirmstermiņa nosacīta atbrīvošana. Atrāšanās izmeklēšanas izolatorā nevar tikt ieskaitīta soda izciešanas laikā. Bez tam arī administrācijas pārstāve uzskata, ka nav garantijas, ka notiesātā, atrodoties brīvībā, neturpinās noziedzīgo darbību.”

Tādējādi tiesa, atstājot spēkā cietuma administrācijas lēmumu, nepamato savu lēmumu ne ar vienu tiesību normu.

Turklāt pētījuma gaitā nācās saskarties ar tādiem tiesu spriedumiem, kuros tiesa, sprieduma ievaddaļā vai aprakstošajā daļā norādot amatpersonas piemēroto tiesību normu, to vairs nepiemin sprieduma motīvu daļā, kaut gan tieši šajā sprieduma daļā tiesas pienākums ir minēt uz konkrēto gadījumu attiecināmas tiesību normas un pēc tam tās arī piemērot (skat. Civilprocesa likuma 193. panta piekto daļu). Tas īpaši raksturīgi tajos spriedumos, kur tiesas izskatīja sūdzības par administratīvā soda piespriešanu sakarā ar administratīvo pārkāpumu, kas APK paredzēts tā sauktajā blanketajā tiesību normā (administratīvā pārkāpuma sastāvs ir atklāts kādā citā tiesību normā).

Lietā, kur sūdzība tika iesniegta par administratīvā soda uzlikšanu saskaņā ar APK 176. pantu (patvarība, t. i., kādas darbības izdarīšana patvaļīgi, apejot likumā noteikto kārtību, ja šīs darbības tiesiskumu apstrīd cita persona), tiesa vispār neminēja šo pantu, bet gan pievērsās to likumu analīzei, kas bija pamatā konkrētajam strīdam.

Arī citā lietā, kur sūdzība bija iesniegta par administratīvā soda piespriešanu par šajā pašā APK pantā paredzēto administratīvo pārkāpumu, tiesa uz APK 176. pantu neatsaucās.

Tomēr, neminot šo APK pantu, nekļūst skaidrs, saskaņā ar kādiem noteikumiem ir piespriests attiecīgais administratīvais sods.

Atsauces uz tiesību normu atrašanās vieta tiesas spriedumā. Tiesas pamatā iepazīstas ar tiesību normām, kas minētas amatpersonas lēmumā, bet tām grūtāk veicas atrast pareizo vietu tiesas spriedumā, kurā jāpiemin lietā piemērojamā tiesību norma, lai padarītu spriedumu skaidrāku un saprotamāku. Šajā pētījumā analizētie tiesu spriedumi parādīja, ka tiesām nav vienotas pieejas šajā jautājumā.

Ir tiesu spriedumi, kuros minēta atsauce uz tiesību normām tūlīt pēc lietas faktu konstatācijas un pirms uz lietu attiecināmo tiesību normu piemērošanas konkrētam gadījumam.

Kāda tiesas sprieduma motīvu daļa sākas ar uz lietu attiecināmu faktu konstatāciju:

“Minētais objekts “Kolonādes kiosks” ar Rīgas pilsētas TDP priekšsēdētāja rīkojumu Nr.80r tika nodots valdījumā SIA “Rīgas nami” un atrodas SIA “Rīgas nami” bilancē.”

Tālāk seko atsauce uz strīdā piemērojamiem tiesību aktiem un novērtēta to attiecināmība uz konkrēto gadījumu.

“Pēc likuma “Par nekustamā īpašuma nodokli”¹⁵ dotā jēdziena nekustamā īpašuma nodokļu maksātājs ir SIA “Rīgas nami” kā juridiska persona, kuras tiesiskā valdījumā atrodas minētais īpašums. Likums “Par nekustamā īpašuma nodokli” ir spēkā no 1998. gada 1. janvāra, un saskaņā ar to ar nekustamā īpašuma nodokli tiek aplikta zeme. Ēku un būvju aplikšana ar nekustamā īpašuma nodokli ir uzsākta ar 2000. gada 1. janvāri, ēku un būvju aplikšanas [ar nodokli] noteikumi pārejas periodā līdz 2000. gada 31. decembrim ir pieņemti 2000. gada janvārī un saskaņā ar tiem “nekustamā īpašuma [nodokļa] lielumu par ēkām un būvēm aprēķina nekustamā īpašuma maksātājs, un tas ir atbildīgs par nodokļu pareizu aprēķināšanu”.

Un gala secinājums:

“Uzskatu, ka SIA “Kolonāde” nav zemes un nekustamā īpašuma nodokļu maksātājs, t. i., subjekts saskaņā ar likumu “Par zemes nodokli” un “Par nekustamā īpašuma nodokli”. Rīgas Domes Finanšu departamenta rīcība ir uzskatāma par nelikumīgu un naudas piedziņa no SIA “Kolonāde” bezstrīdus kārtībā – par nepamatotu.”

Tomēr ir arī tādi tiesu spriedumi, kuros atsauce uz lietā piemērojamām tiesību normām parādās tikai pēc šo tiesību normu attiecināmības un piemērojamības uz konkrēto gadījumu pārbaudes konkrētajā lietā.

Kāda tiesas sprieduma motīvu daļa sākas ar tiesas novērtējumu:

“Nemot vērā, ka iesniedzējs laulību ir noslēdzis pēc soda izciešanas un pēc izbraukšanas rikojuma izdošanas, kā arī, ka PMLP ir samazinājusi (..) ieceļošanas liegumu LR un ka iesniedzējs ir iesniedzis PMLP visus nepieciešamos dokumentus termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanai un nav pārkāpti izsniegto vīzu termiņi (..).”

Sekojoš šim novērtējumam, tiesa secina, ka tādējādi

“ir iespēja viņam izsniegt uzturēšanās atļauju Latvijā saskaņā ar LR likuma “Par ārvalstnieku un bezvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijas Republikā” 25. 1. pantu.”¹⁶

¹⁵ Likums “Par nekustamā īpašuma nodokli”, pieņemts 1997. gada 4. jūnijā // Latvijas Vēstnesis, Nr. 145, 1997. gada 17. jūnijs.

¹⁶ Likums “Par ārvalstnieku un bezvalstnieku ieceļošanu un uzturēšanos Latvijas Republikā”, pieņemts 1992. gada 9. jūnijā // “Ziņotājs”, Nr. 27/28, 1992. gada 9. jūlijs.

Šajā piemērā tiesa vispirms sniedz savu novērtējumu un tikai pēc tam min piemēroto tiesību normu, pamatojoties uz kuru tika veikts šāds novērtējums. Šāda pieeja, kad sprieduma lasītājs uzzina par tiesību normu, kas piemērota attiecīgās lietas apstākļiem, tikai pēc tam, kad šī tiesību normas piemērošana jau ir veikta, prasa, lai lasītājs vēlreiz atgrieztos atpakaļ pie tiesas dotā novērtējuma un pārlicinātos, kā tiesību normā rakstītais atbilst šim konkrētajam gadījumam.

Atsaukšanās veids uz tiesību normu. Tiesas, izvērtējot amatpersonas lēmumā minētās tiesību normas un atrodot pareizo vietu tiesas spriedumā, kur tās minētas, saskaras ar nākamo jautājumu – vai tiesas spriedumā ir jāatklāj tiesību normas saturs.

No pirmā acu uzmetiena šāda prasība var likties nesvarīga un pat lieka, taču tai ir savs pamats. Tiesību normas satura atklāšana palīdz uzskatāmāk pārbaudīt, kā tiesa ir attiecinājusi normu uz konkrēto gadījumu. Tā ļauj saprast tiesu spriedumus jebkuram individuālam. Tiesām tā sniedz pārlicību, ka tās attiecīgo tiesību normu ir piemērojušas pilnībā.

Pētījuma gaitā šajā sakarā tiesas spriedumos tika novērotas divas tendences. Ir tiesu spriedumi, kuros tiesas, minot tiesību normas, atklāj to saturu.

Kādā tiesas spriedumā, tiesai atsaucoties uz konkrētajā lietā pārkāpto Latvijas Republikas MK noteikumu Nr. 62 "Noteikumi par nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektroniskajām ierīcēm un iekārtām"¹⁷ 42. punktu, tiek paskaidrots, ko šis punkts nosaka, un proti: "kases aparātu un kases sistēmu lietotājs nodrošina visas par darījumiem skaidrā naudā, ar bankas čekiem, debeta kartēm, kredīta kartēm vai citiem samaksu apliecinājošiem dokumentiem saņemtās samaksas reģistrāciju kases aparātā vai kases sistēmā un čeka izsniegšanu klientam".

Tālāk tiesa secina, ka minētā LR MK noteikuma punkta pārkāpšana veido administratīvā pārkāpuma sastāvu, kas paredzēts Latvijas APK 156.² panta 3. daļā. Tiesas spriedumā tiek atklāts arī šā panta saturs, un proti, APK 156.² panta 3. daļa paredz administratīvo atbildību "par noteikumiem

¹⁷ MK noteikumi Nr. 62 "Noteikumi par nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektroniskajām ierīcēm un iekārtām", pieņemti 1999. gada 23. februārī // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 57/59, 1999. gada 2. marts.

atbilstošu kases aparātu neizmantošanu kases un norēķinu operāciju veikšanai tirdzniecības uzņēmumos, kur to nepieciešamību nosaka likumi vai attiecīgi lēmumi, ja tās izdarītas vietās, kur tirgo ar akcīzes nodokli apliekamās preces”.

Otra tendence sliecas neatklāt tiesību normas saturu.

Kādā tiesas spriedumā, tiesai atsaucoties uz Jūras flotes kuģu drošības tehnikas noteikumu¹⁸ 1.1.2. punktu un LR likuma “Par darba aizsardzību”¹⁹ 22. pantu, netiek atklāts šo tiesību normu saturs.

Runājot par veidu, kādā tiesas atsaucas uz tiesību normām, ir minami arī gadījumi, kad spriedumā tiesa atsaucas nevis uz vienu, bet uz vairākām tiesību normām. Šādos gadījumos pastāv tendence atsaukties uz visām tiesību normām vienlaikus un pēc tam pa vienai tās attiecināt un piemērot konkrētajam gadījumam. Tāda pieeja nebūtu uzskatāma par nepareizu, ja visas šīs tiesību normas izriet cita no citas un nevar tikt atsevišķi izvērtētas konkrētas lietas faktu ietvaros. Taču ir gadījumi, kad tā nav, un rezultātā tiesas piemēro konkrētajam gadījumam tikai dažas no iepriekš minētajām tiesību normām. Šāds rezultāts tomēr varētu liecināt, ka tiesas raksta spriedumus pēc principa “labāk uzrakstīt vairāk”. Kaut gan tas nekādā veidā neietekmē lietas gala rezultātu, tādējādi tomēr tiek sarežģīta tiesas sprieduma uztvere.

Kādā tiesas sprieduma vienā rindkopā tiesa atsaucas uz četrām tiesību normām pēc kārtas, kas minētas vienā tiesību aktā, bet katra no tām nosaka kaut ko citu. Vispirms tiesa secina, ka administratīvais akts pārkāpj LR MK 1995. gada 13. jūnija noteikumus Nr.154 “Administratīvo aktu procesa noteikumi”. Pēc tam tiesa pa vienai uzskaita šīs pārkāptās tiesību normas, atklājot arī to saturu (10. punktu, 27. punktu, 63.4. punktu un 73. punkta 2. daļu).

Taču tālāk neseko pamatojums, kādā veidā šīs tiesību normas tikušas pārkāptas.

¹⁸ Nav izdoti normatīvā akta veidā, nav publicēti.

¹⁹ Likums “Par darba aizsardzību”, pieņemts 1993. gada 4. maijā // “Ziņotājs”, Nr. 20, 1993. gada 27. maijs. Zaudējis spēku no 2002. gada 1. janvāra. Šobrīd spēkā ir *Darba aizsardzības likums*, kas pieņemts 2001. gada 20. jūnijā un ir publicēts “Latvijas Vēstnesī”, Nr. 105, 2001. gada 6. jūlijs.

Precizitāte. Tika novērots, ka, atsaucoties uz tiesību normām, uz kuru pamata amatpersonas pieņēmušas savus lēmumus, trūkst precizitātes tiesību akta nosaukuma un tā pieņemšanas datuma identificēšanā.

Kādā lietā, kurā indivīds sūdzējās par pretlikumīgu administratīvā soda piespriešanu, jo viņš pārkāpis pašvaldības saistošos noteikumus, tiesa divās vietās spriedumā min atšķirīgu šā tiesību akta pieņemšanas datumu (1998. gada 9. decembrī un 1998. gada 13. decembrī). Turklāt abās reizēs minētais datums nesaskan ar patieso tiesību akta pieņemšanas datumu (1998. gada 8. decembris).

Šajā pašā lietā tiesa savā spriedumā identificē konkrēto tiesību aktu vienīgi ar tā numuru un nepareizu tā pieņemšanas datumu. Nevienā vietā tiesas spriedumā netiek dots pilns tiesību akta nosaukums.

Papildus tiesību normu meklēšana līdztekus amatpersonas lēmumā minētajām. Tiesu pieeja to tiesību normu meklēšanai, kas piemērojamas papildus amatpersonas lēmumā minētajām, pētījumā tika analizēta atsevišķi – sūdzībās par amatpersonu rīcību, nosakot administratīvo sodu, un sūdzībās par amatpersonu prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības. Nepieciešamību atsevišķi izvērtēt minēto jautājumu abās lietu kategorijās prasīja likumā noteiktie ietvari, kādos tiesas izvērtē iesniegtās sūdzības abās šajās lietu kategorijās.

Sūdzības par amatpersonu rīcību, nosakot administratīvos sodus

Sūdzībās par amatpersonu rīcību, nosakot administratīvos sodus, tiesa var izvērtēt tikai to materiālo tiesību normu, uz kuras pamata amatpersona pieņēmusi lēmumu (skat. Latvijas Civilprocesa kodeksa 238. pantu). Ja tiesa atrod, ka indivīds nav vainīgs pārkāpumā, par kuru viņš ir administratīvi sodīts, tā atceļ lēmumu un nosūta to jaunai izskatīšanai vai arī lietu izbeidz. Ja tiesa zina, ka indivīds ir saucams pie administratīvās atbildības pēc citas tiesību normas, tā nevar pati uz savas iniciatīvas pamata piemērot šo citu tiesību normu, ja vien APK nedod šādas tiesības.²⁰

Tomēr tā nav, ka sūdzību lietās par lēmumiem, kas saistīti ar administratīvo pārkāpumu, materiālo tiesību normu piemērošanas sakarā tiesām vispār nebūtu pienākuma iepazīties ar citām tiesību normām, kuras varētu būt piemērojamas papildus amatpersonas lēmumā minētajām. Šis pienākums var rasties šādos gadījumos: (1) ja administratīvais sods noteikts par tā sauktās blanketās tiesību normas pārkāpumu, t. i., jāpiemēro

²⁰ Skat. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (APK) 213. pantu, kas nosaka rajona (pilsētu) tiesu tiesnešu tiesības izskatīt noteiktas administratīvo pārkāpumu lietas.

citos likumos noteikta tiesību norma, kas attiecīgajā gadījumā ir pārkāpta; (2) kur to prasa pretrunas atklāšana ar kādu juridiski augstāka ranga tiesību normu; kā arī (3) izvērtējot administratīvā soda noteikšanas pamatotību, kad tiesām sevišķi bieži jāpiemēro tādi vispārējie tiesību principi kā samērīgums, vienlīdzība un tiesiskā paļāvība.

Ņemot vērā, ka pētījums analizē tikai tiesas spriedumus un nevis visus lietas materiālus (to skaitā arī pušu iesniegtos rakstiskos paskaidrojumus un tiesas sēdes protokolu), nav iespējams izsecināt, vai tiesa pati pēc savas iniciatīvas ir meklējusi šīs tiesību normas. Tomēr ir nepārprotami skaidrs, ka tiesas piemēro arī citas tiesību normas, kas, līdztekus jau amatpersonas lēmumā minētajām, varētu būt saistāmas ar lietu, ja indivīds sūdzas par tāda administratīvā soda noteikšanu, kura pamatojums meklējams nevis APK, bet gan citos likumos.

Lietā, kurā indivīds sūdzējās par administratīvā soda piespriešanu, tāpēc ka patvarīgi tikušas aizņemtas telpas, tiesa atsaucās uz vairākām Civillikuma²¹ normām, pamatojot, kāpēc šajā gadījumā nav runa par patvarīgu telpu aizņemšanu.

Arī citā lietā, kur indivīds sūdzējās par administratīvā soda piespriešanu sakarā ar preču uzskaites kārtības noteikumu pārkāpumu, tiesa minēja konkrētu tiesību aktu, lai pamatotu, kāpēc šajā gadījumā indivīds nav saucams pie administratīvās atbildības.

Pētījuma gaitā bija sastopami arī tādi tiesu spriedumi, kuros sūdzības iesniedzējs bija atsaucies uz kādu no LR Satversmē²² garantētajām cilvēktiesībām. Tomēr visos šajos gadījumos tiesa nepievērsa šādai atsaucēi nekādu uzmanību.

Kādā administratīvā pārkāpuma lietā sūdzības iesniedzējs atsaucās uz LR Satversmes 96. pantu, kas ikvienam garantē mājokļa neaizskaramību. Kādā citā lietā sūdzības iesniedzējs atsaucās uz *Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas*²³ (turpmāk tekstā – ECK) 14. pantu.

²¹ *Civillikums*, pieņemts 1937. gada 28. janvārī // Konsolidētais *Civillikuma* teksts latviski pieejams: *Latvijas Republikas Civillikums*, Rīga: VAS "Tiesu namu aģentūra" un Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001.

²² *Latvijas Republikas Satversme*, pieņemta 1922. gada 15. februārī // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 43, 1993. gada 1. jūlijs.

²³ Likums "Par 1950. gada 4. novembra Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu", pieņemts 1997. gada 4. jūnijā // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 143/144, 1997. gada 13. jūnijs.

Taču nevienā no šiem gadījumiem tiesa neuzskatīja par nepieciešamu izvērtēt šīs ECK nostiprinātās cilvēktiesības attiecināmību uz konkrēto lietu.

Šajā sakarā tomēr būtu jāņem vērā, ka gadījumos, kad vienas puses iesniegtā argumenta ignorēšana var būt noteicoša lietas rezultātam, tas var pat novest pie tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpuma.

Attiecībā par noteiktā administratīvā soda pamatotības novērtējumu tiesa, nosakot administratīvā soda lielumu, izvērtē gan APK 32. pantā (vispārīgie noteikumi soda piespriešanai par administratīvo pārkāpumu) noteiktos apstākļus, gan arī piemēro vispārējos tiesību principus.

Kādā spriedumā tiesa secina:

“Saskaņā ar Latvijas administratīvo pārkāpuma kodeksa 32. pantu, uzlikt sodu, ņem vērā izdarītā pārkāpuma raksturu, pārkāpēja personību, viņa vainas pakāpi, mantisko stāvokli, atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus.

Ir jāņem vērā pārkāpēja personība, nodrošinot soda individualizāciju. No lietas materiāliem nav redzams, vai (..) agrāk ir administratīvi sodīts, mantisks zaudējums nav nodarīts.

Saskaņā ar Latvijas administratīvo pārkāpuma kodeksa 34. pantu nav konstatēti apstākļi, kas pastiprina atbildību par administratīvo pārkāpumu.

Saskaņā ar Latvijas administratīvo pārkāpuma kodeksa 33. pantu ir konstatēti apstākļi, kas mīkstina atbildību par administratīvo pārkāpumu, un konkrēti – pārkāpējs ir nožēlojis izdarīto. Tiesa kā atbildību mīkstinošu apstākli vērtē to, ka pārkāpējs ir atzinis administratīvo pārkāpumu.”

Tomēr vēl joprojām ir sastopami arī tādi tiesu spriedumi, kuros administratīvā soda pamatotības novērtēšanā nav atsaucies ne uz APK 32. pantā noteiktajiem apstākļiem, ne arī uz vispārējiem tiesību principiem.

Piemēram, sūdzības iesniedzējs pārsūdzēja tiesā Valsts darba inspekcijas piespriesto administratīvo sodu 50 Ls apmērā par to, ka viņš nav kontrolējis, vai kuģi ir apgādāti ar darba drošības instrukcijām, tādējādi pārkāpjot Jūras flotes kuģu drošības tehnikas noteikumu 1.1.2. punktu un

LR likuma “Par darba aizsardzību” 22. pantu. Administratīvais sods tika noteikts saskaņā ar APK 41. panta 1. daļu, kas paredz naudas sodu līdz divsimt piecdesmit latiem.

Tiesa atstāja spēkā Valsts darba inspekcijas noteikto naudas soda lielumu (piecdesmit latu), pamatojot to šādi:

“Administratīvais sods uzlikts saskaņā ar likumdošanu, nav pamata tā atcelšanai.”

Atstājot spēkā Valsts darba inspekcijas noteikto administratīvo sodu, tiesa tomēr neizvērtēja, saskaņā ar kādiem apstākļiem šis sods atstājams negrozīts.

Sūdzības par amatpersonas prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības

Sūdzību lietās par amatpersonas prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības, tiesām vienmēr ir pienākums pārbaudīt, vai bez amatpersonas lēmumā minētajām tiesību normām lietā nav iesaistīta vēl kāda cita tiesību norma. Šis pienākums izriet no *Administratīvo aktu procesa noteikumiem*, kas cita starpā nosaka arī to administratīvo aktu spēkā esamību, kurus izdevusi iestāde. Tādējādi tiesai ir jāpārbauda, vai iestāde, izdodot administratīvo aktu, ir ievērojusi likuma atrunas principu, vispārējo Latvijas tiesību normu hierarhiju un vai ir piemērojusi tiesību normu interpretācijas metodes.

Tiesas pamatā atsauca uz tām tiesību normām, kas jau ir minētas apstrīdētajā lēmumā. Pētījums nevar pilnībā izvērtēt, vai tajos gadījumos, kad tiesa atsauca uz citām tiesību normām, tā ir bijusi pašas tiesas iniciatīva vai arī kāda no pusēm tai ir norādījusi uz lēmumā piemērotās tiesību normas nepiemērojamību konkrētajā gadījumā un nepieciešamību ņemt vērā kādu citu tiesību normu.

Tomēr, izvērtējot, vai ir bijuši gadījumi, kad tiesa nav ievērojusi tiesību normu, kas acīmredzami varētu ietekmēt gala rezultātu, pētījums atklāja, ka tiesām ir tendence neņemt vērā tās *Administratīvo aktu procesa noteikumos* ierakstītās tiesību normas, kas nosaka, kādos gadījumos atceļami konkrēta veida administratīvie akti (skat. šo noteikumu 18. nodaļu).

Kādā lietā indivīds vērsās tiesā ar sūdzību par amatpersonas prettiesisku rīcību, ar kuru tika atcelts iepriekš izdots, indivīda interesēm labvēlīgs administratīvais akts un pieņemts cits – indivīda interesēm nelabvēlīgs administratīvais akts.

Novērtējot amatpersonas rīcības likumību, tiesa nepārbaudīja “Administratīvo aktu procesa noteikumos” ietvertās prasības, kas nosaka, kādos gadījumos var atcelt iepriekš izdotu indivīda interesēm labvēlīgu administratīvo aktu. Tāpat tiesa neizvērtēja, vai šis labvēlīgais administratīvais akts bija tiesiski vai prettiesiski izdots.

Lieta nonāca arī divās augstākās tiesu instancēs, taču neviena no tiesām nepievērsa šim faktam nekādu nozīmi.

Pētījuma gaitā nācās saskarties arī ar gadījumu, kad tiesa nepiemēroja vispārējo tiesību principu tur, kur tā piemērošana acīmredzami varētu novest pie citāda lietas rezultāta.

Šajā lietā sūdzības iesniedzējs vērsās tiesā, apstrīdot LR Medicīniskās aprūpes un darbības ekspertīzes kvalitātes kontroles inspekcijas (turpmāk – MADEKKI) amatpersonas lēmumu atzīt sūdzības iesniedzējam ārsta izsniegto darbnespējas lapu par nederīgu. Lietas fakti rāda, ka sūdzības iesniedzējs no darba tika atlaists tāpēc, ka neieradās darbā tajās dienās, par kurām viņam tika izsniegta darbnespējas lapa. Sūdzības iesniedzējs uzskatīja, ka darbnespējas lapas anulēšana liedz viņam tiesības tikt atjaunotam darbā un saņemt darba algu par piespiedu kavējumu.

Amatpersonas lēmums tika pamatots ar LR MK noteikumu Nr. 419 “Darbnespējas lapu izsniegšanas kārtība”²⁴ 3.1. un 17. punktu, jo sūdzības iesniedzējam ārstniecības iestādē nav bijis slimnieka ambulatorās kartes, tāda arī nav tikusi ieviesta, bet pieraksti izdarīti uz lapām, kuras grūti nosaukt par lietvedības noteikumiem atbilstošu medicīnisku dokumentāciju. Šajos ierakstos trūkst ziņu par izsniegtās darbnespējas lapas numuru, ārsta paraksta, norādītas divas dažādas adreses, nav atbilstoša ieraksta darbnespējas lapu reģistrācijas žurnālā, nav medicīniskās kartītes. Darbnespējas lapa izsniegta ar atpakaļejošu datumu, un arī pēc būtības slimnieka darbnespējai nav pamatojuma. Ārste, kas sūdzības iesniedzējam bija izdevusi šādu, lietvedības noteikumiem neatbilstošu darbnespējas lapu, tika administratīvi sodīta, kas norāda uz viņas pieļauto kļūdu darbnespējas lapas noformēšanā un tās izsniegšanas pamatotībā.

²⁴ MK noteikumi Nr. 419 *Darbnespējas lapu izsniegšanas kārtība*, pieņemti 1996. gada 29. oktobrī un zaudējuši spēku no 2001. gada 1. maija // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 184/185, 1996. gada 1. novembris. Šobrīd spēkā MK noteikumi Nr. 152 *Darbnespējas lapu izsniegšanas kārtība*, pieņemti 2001. gada 3. aprīlī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 56, 2001. gada 6. aprīlis.

Šīs lietas sakarā ir svarīgi vērst uzmanību uz to, ka tiesa, pārbaudot MADEKKI lēmuma tiesiskumu, tomēr neizvērtēja, vai šajā lietā sūdzības iesniedzējs ir vai nav aizsargāts ar tiesiskās palāvības principu. Darbnespējas lapu sūdzības iesniedzējam bija izdevusi ārste, kas saskaņā ar likumu pieņēma lēmumu izsniegt konkrētai personai darbnespējas lapu, tādējādi nodibinot konkrētas tiesiskās attiecības publisko tiesību jomā. Saskaņā ar tiesiskās palāvības principu ārsta kļūda, pieņemot lēmumu publisko tiesību jomā, kuras pieļaušanā persona nav vainojama, nedrīkstētu radīt personai nelabvēlīgas sekas.

Atstājot spēkā MADEKKI lēmumu, tiesai tomēr bija jāizvērtē pieļaujamās atkāpes no tiesiskā palāvības principa, kas tiesas spriedumā netika izdarīts. Jo īpaši tas tiesai bija jādara gadījumā, kad pats sūdzības iesniedzējs uzsvēra, ka viņš nevar būt "atbildīgs par ārstes pieļautajiem pārkāpumiem darbnespējas lapas noformēšanā".

Secinājumi. Tiesas spriedumi parasti satur atsauci uz konkrētam gadījumam piemērojamo tiesību normu. Šī atsaucē gan dažkārt parādās tiesas sprieduma aprakstošajā daļā, nevis motīvu daļā, kā to prasa likums.

Tiesām ir dažāda pieeja jautājumā, tieši kurā tiesas sprieduma motīvu daļas vietā minēt lietā piemērojamo tiesību normu. Šajā sakarā tika novērotas divas tendences: tiesa atsauca uz tiesību normu tūlīt pēc lietas faktu konstatācijas un pirms uz lietu attiecināmo tiesību normu piemērošanas konkrētam gadījumam; vai arī tiesa atsauca uz tiesību normu tikai pēc konkrēto gadījumu pārbaudes un šo tiesību normu attiecināmības un piemērojamības konkrētajā lietā. Izmantojot otro tendenci, pastāv lielāka varbūtība, ka tiesas spriedums būs neskaidrs un pat nesaprotams.

Tiesām ir tendence spriedumā neatklāt gadījumam piemērojamās tiesību normas saturu. Līdzās tam, ka tiesas spriedums var būt neskaidrs un pat nesaprotams, šādos gadījumos vēl pastāv risks, ka tiesas nav izvērtējušas kādu attiecīgajā tiesību normā ietvertu aspektu.

Minot vairākas tiesību normas pēc kārtas, tiesa nepiemēro tās visas konkrētajam gadījumam. Tādējādi tiesas spriedums satur lieku informāciju un pat var apgrūtināt tā uztveri.

Tiesai trūkst precizitātes, atsaucoties uz tiesību normu, jo īpaši attiecībā uz tiesību akta pieņemšanas datumu un tā nosaukuma identificēšanu. Šādu nepilnību var pieskaitīt pie tiesas spriedumā pieļaujamām neprecizitātēm, kuras nevar būt par pamatu sprieduma atcelšanai, ja vien šīs trūkums nemaina lietā pieņemto gala rezultātu.

Tiesas ne vienmēr piemēro citas tiesību normas papildus tām, kas minētas apstrīdētajā amatpersonas lēmumā. Cilvēktiesību un vispārējo tiesību principu piemērošana tiesu spriedumos vēl joprojām nav izplatīta.

c) Lietas faktu juridiska novērtēšana

Tiesību normas attiecināmības pārbaude. Atrastās tiesību normas attiecināmības uz konkrēto gadījumu pārbaude ir pirmais solis lietas faktisko apstākļu juridiskā novērtēšanā. Pārbaudes laikā tiesa pārliecinās, vai atrastā tiesību norma ir attiecināma uz konkrēto gadījumu, proti, vai tiesību norma gan **ārēji**, gan arī **pēc tās satura** atbilst konkrēta gadījuma faktiskajiem apstākļiem. Ja iepriekš netiek veikta attiecināmības pārbaude, tas var padarīt tiesību normas turpmāko piemērošanu par absurdu procesu, jo nevar piemērot tiesību normu, kas uz konkrēto gadījumu nemaz nav attiecināma.

Lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, tiesību normas **ārēja** attiecināmība konkrētajam faktiskajam sastāvam prasa pārbaudīt likuma atrunas principa ievērošanu konkrētajā lietā.²⁵ Saskaņā ar Ministru kabineta iekārtas likuma²⁶ 15. panta piektās daļas otro teikumu valsts institūcija savu konkrēto rīcību uz ārpusi var pamatot, vienīgi atsaucoties uz Satversmi, likumu vai MK noteikumiem, tas ir, uz ārēju normatīvo aktu, nevis uz instrukciju – iekšējo normatīvo aktu. MK noteikumi “Ministru kabineta iekšējās kārtības un darbības noteikumi”²⁷ paredzēja, ka adresātu apgrūtināšu Ministru kabineta rīkojumu, kura saturā ir kāds aizliegums vai ierobežojums, var izdot tikai saskaņā ar Satversmi, likumu vai MK noteikumiem. Savukārt adresātam labvēlīgu Ministru kabineta rīkojumu var izdot arī par tādiem jautājumiem, kas nav regulēti ar tiesību normu, taču tas nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi, likumiem vai MK noteikumiem.

Tiesu spriedumos atsevišķi neparādās, ka tiesas pārbaudītu, vai konkrētajā gadījumā ir ievērots likuma atrunas princips. Tāpēc sastopami gadījumi, kad, piemēram, amatpersonai, pamatojot savu pieņemto, indivīda interesēm nelabvēlīgo lēmumu ar iekšējo

²⁵ Par likuma atrunas principu skat. 2001. gada 19. decembra Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2001-05-03 “Par Tieslietu ministrijas ar 2001. gada 9. maija rīkojumu Nr. 1-1/187 apstiprināto “Pagaidu noteikumu par aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto personu turēšanas kārtību izmeklēšanas cietumos” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 95. un 111. pantam”, publicēts “Latvijas Vēstnesī”, 2001. gada 22. decembrī.

²⁶ *Ministru kabineta iekārtas likums*, pieņemts 1993. gada 15. jūlijā // “Ziņotājs”, Nr. 28, 1993. gada 19. augusts.

²⁷ MK noteikumi Nr. 160 “*Ministru kabineta iekšējās kārtības un darbības noteikumi*”, pieņemti 1996. gada 30. aprīlī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 80, 1996. gada 9. maijs. Zaudējuši spēku no 2002. gada 1. jūnija. Šobrīd spēkā ir MK noteikumi Nr. 111 “*Ministru kabineta kārtības rullis*”, pieņemti 2002. gada 12. martā // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 42, 2002. gada 15. marts.

tiesību aktu (iestādes nolikumu), tiesa nevis pārbauda, vai minētais tiesību akts vispār ir attiecināms uz konkrēto gadījumu, bet jau izvērtē, vai konkrētajā nolikuma punktā ietvertais saturs ir pareizi piemērots.

Sūdzības iesniedzēja vērsās tiesā sakarā ar to, ka pašvaldības institūcija, viņai izrakstoties no sev piederošā īpašuma, pieprasīja uzrādīt dokumentus par komunālo pakalpojumu apmaksu. Pašvaldība šādu prasību pamatoja ar izpilddirekcijas iedzīvotāju dzīves vietas reģistrācijas nodaļas nolikumu. Savukārt sūdzības iesniedzēja norādīja, ka Ministru Padomes 1993. gada 12. februāra lēmuma Nr. 76 "Par iedzīvotāju pierakstīšanas un izrakstīšanas noteikumiem"²⁸ 22. pants noteic, ka personas izrakstīšanai nepieciešams noteikta parauga iesniegums, norādot izbraukšanas iemeslu un vietu, uz kurieni izbrauc, kā arī pase. Šie noteikumi neprasa uzrādīt dokumentus par komunālo pakalpojumu apmaksu.

Attiecībā uz iepriekš minētā nolikuma attiecināmību uz šo gadījumu, tiesa nevis konstatē, vai šis nolikums kā iekšējais tiesību akts var tikt attiecināts uz konkrēto gadījumu saskaņā ar likuma atrunas principa darbību administratīvajā procesā, bet gan pārbauda nolikuma attiecināmību uz šo gadījumu, interpretējot attiecīgo nolikuma punktu un secinot, ka tas regulē citāda veida gadījumus.

Par tiesību normas **saturskaidro** attiecināmību uz konkrētiem faktiskajiem apstākļiem, pētījuma gaitā nācās bieži saskarties ar gadījumiem, kad tiesas spriedumā netiek atspoguļots, vai tiesas, atrodot eventuāli piemērojamo tiesību normu, pārbauda tās attiecināmību uz konkrēto gadījumu. Tiesas tūlīt uzsāk šīs tiesību normas piemērošanu faktiskajiem apstākļiem.

Lietā, kurā tiesa minēja starptautisko līgumu starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās²⁹, izmantojot to par pamatojumu,

²⁸ Ministru Padomes lēmums Nr. 76 "Par iedzīvotāju pierakstīšanas un izrakstīšanas noteikumiem", pieņemts 1993. gada 12. februārī // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 1, 1993. gada 25. februāris. Zaudējis spēku no 2002. gada 1. februāra. Šobrīd ir spēkā MK noteikumi Nr. 542 "Personu pierakstīšanas un izrakstīšanas pagaidu kārtība", pieņemti 2001. gada 27. decembrī // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 188, 2001. gada 28. decembris.

²⁹ 1993. gada 3. februāra starptautisks līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 394, 1999. gada 30. novembris. Līgums ratificēts 1993. gada 1. jūnijā.

kāpēc nav ņemami vērā valsts iestādes sniegtie pierādījumi, tiesa neizvērtēja, vai minētais līgums ir attiecināms uz administratīvi tiesiskajām attiecībām, kādas pastāv starp konkrēto individu un kompetento valsts iestādi.

Šis neizvērtēšanas sekas bija sprieduma atcelšana augstākas instances tiesā.

Tiesas spriedums parasti atsedz tiesību normas attiecināmības uz konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem pārbaudi, ja kāda no lietā iesaistītajām pusēm norāda uz nepieciešamību veikt šādu izvērtēšanu.

Administratīvā pārkāpuma lietā, kurā indivīds pierādīja, ka viņš nav pareizais subjekts, kas saukts pie administratīvās atbildības, tiesa to izvērtēja un tādējādi jau pirms pašas tiesību normas piemērošanas varēja nonākt pie secinājuma, vai minētā tiesību norma vispār ir attiecināma uz konkrēto gadījumu.

Kad tiesas izvērtē tiesību normas atbilstību konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem un nonāk pie secinājuma, ka minētā norma nav attiecināma uz konkrēto gadījumu, problemātiska šķiet šīs attiecināmības pārbaudes rezultāta iedzīvināšana. Runa ir par gadījumiem, kad, tiesa, atrodot, ka minētā tiesību norma neatbilst konkrētam faktiskajam notikumam, veic tā tālāku piemērošanu.

Jau iepriekš minētajā administratīvā pārkāpuma lietā, kurā pie administratīvās atbildības tika saukts nepareizais subjekts un kurā tiesa pati nonāca pie šāda secinājuma, tiesa turpināja pārbaudīt, vai administratīvā pārkāpuma lieta tikusi izskatīta, ievērojot visus procesuālos priekšnoteikumus, un vai noteiktais administratīvais sods bijis likumīgs.

Tiesību normas piemērošana

Vispārējo tiesību principu un Latvijai saistošo starptautisko līgumu piemērošana. Lai gan vispārējie tiesību principi un Latvijai saistošie starptautiskie līgumi, cita starpā risinot arī strīdus, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, ir obligāti piemērojamas tiesību normas – tāpat kā likumos vai likumpamatotos aktos ietvertie priekšraksti, tomēr šajā analizē to piemērošana lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, ir īpašs pētījuma objekts. Tā iemesls ir fakts, ka šie patstāvīgi

piemērojamie tiesību avoti netika ņemti vērā sociālistiskajā tiesību sistēmā, tādējādi radot bistamību, ka šo tiesību avotu ignorēšana varētu notikt arī šobrīd, demokrātiskā valsts iekārtā.

No lietām, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, vispārējo tiesību principu piemērošana visplašāk izplatīta administratīvo pārkāpumu lietās, kurās tiesa, izvērtējot piespriesto administratīvo sodu, ņem vērā samērīguma principu. Arī tiesību princips, ka šaubas izmantojamas par labu individam, tiek piemērots, tiesām izskatot administratīvo pārkāpumu lietas. Pētījuma gaitā autore saskārās arī ar tiesu spriedumiem, kuros tiesa konstatējusi tiesiskās palāvības principa pārkāpumu, kad amatpersona saukusi individu pie administratīvās atbildības.

Runājot par samērīguma principa piemērošanu, pētījuma gaitā tika novērots, ka tiesām ir tendence spriedumā pāris teikumos izklāstīt samērīguma principa būtību, bet tiek atstāta novārtā tā piemērošana konkrētiem faktiskajiem apstākļiem, aprobežojoties vienīgi ar vispārīgiem apgalvojumiem.

Administratīvā pārkāpuma lietā tiesa atzīst:

“(..) lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā nevar uzskatīt par ar likumu pamatotu un tiesību normu saturam atbilstošu, nav ievērots arī tādā administratīvā procesa princips kā proporcionalitātes princips. Publiskās varas darbībai mērķa sasniegšanai jābūt piemērotai, vajadzīgai un samērīgai. Tiesa atzīst, ka administratīvā akta pieņēmējs mērķi – panākt, lai sūdzētāja vadītais SIA ievērotu Alkohola aprītes likuma prasības, noformētu stingrās uzskaites preču pavadzīmes, varēja efektīvi sasniegt ar citiem līdzekļiem, kuru iespaids uz sūdzētāja tiesībām un leģitīmām interesēm būtu mazāks. (..)

Lēmumu pieņemot, nav izsvērts, vai sabiedrības ieguvums mērķa sasniegšanai ir samērīgs ar sūdzētāja interešu ierobežojumu. (..)”

Pēc katra no šiem apgalvojumiem tiesa nemin, kā šīs atziņas būtu piemērojamas, ņemot vērā konkrēto gadījumu. Tiesas spriedumā netiek dota norāde uz šiem “citiem līdzekļiem” un paskaidrots, kā to “iespaids uz sūdzētāja tiesībām un leģitīmām interesēm būtu mazāks” vai arī, kas tieši nav izsvērts, novērtējot sabiedrības ieguvumus attiecībā pret sūdzētāja interesēm. Turklāt tiesa neizvērtē pašas iepriekš nosauktos samērīguma principa aspektus.

Vēl joprojām ir arī tādi gadījumi, kad samērīguma principa izpratne aprobežojas ar sabiedrības interešu konstatēšanu kā pamatojumu samērīguma principa ievērošanai.

Administratīvā pārkāpuma lietā pārbaudot proporcionalitātes principa ievērošanu, tiesa uzskatījusi, ka šis princips konkrētajā lietā ir ievērots, jo “(..) nav šaubu, ka sabiedrības interesēs ir nodrošināt ceļu satiksmes noteikumu prasību konsekventu ievērošanu sabiedriskās kārtības uzturēšanas interesēs, kā dēļ sabiedrības ieguvums šā mērķa sasniegšanai ir samērīgs ar sūdzētāja interešu ierobežojumu. (..)”

No piemēra ir izsecināms tiesas uzskats, ka pats sabiedrības interešu pastāvēšanas fakts jau nozīmē, ka arī proporcionalitātes princips ir ievērots. Tomēr būtu jāņem vērā, ka proporcionalitātes principa izvērtēšanā nepietiek ar aizsargājamo sabiedrības interešu konstatāciju. Svarīgi ir atbildēt uz jautājumu, vai šis aizsargājamās sabiedrības intereses ir lielākas par konkrētajā lietā noteikto ierobežojumu atsevišķa indivīda interesēm un vai nepastāv mazāk ierobežojošs līdzeklis šā indivīda interesēm.

Vispārējo tiesību principu piemērošanas aktivitāte ir zemāka lietās par amatpersonu prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības. Piemēram, starp pētījumā analizētajiem tiesu spriedumiem bija vismaz viens gadījums, kad lietas gala rezultāts varētu būt citāds, ja tiesa būtu izvērtējusi tiesiskās paļāvības principa ievērošanu konkrētajā lietā. Pamatojoties uz šo izvērtējumu, tiesai nāktos pieņemt lēmumu par labu sūdzības iesniedzējam. Galvenokārt tās ir lietas, kurās indivīds sūdzas par Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes amatpersonu prettiesisku rīcību, kad iepriekš izdotsais indivīda interesēm labvēlīgais administratīvais akts tiek aizstāts ar jaunu administratīvu aktu, kas ir indivīda interesēm nelabvēlīgs.

Ir arī piemēri, kad tiesas, izskatot sūdzības par amatpersonu prettiesisku rīcību, piemēro tādus vispārējos tiesību principus kā samērīguma princips, princips, kas uzliek par pienākumu amatpersonai pamatot pieņemto lēmumu, arī demokrātiskas valsts jēdziens kā vispārējo tiesību princips.

Piemēram, kāda juridiska persona iesūdzēja tiesā VID, lūdzot tiesu atcelt VID pieņemto lēmumu – piedzīt pievienotās vērtības nodokļa, kā arī soda naudas samaksu par to, ka preču pavadzīmēs-rēķinos bija norādīta nevis preču piegādātāju juridiskā adrese, bet gan to faktiskā atrašanās vieta. Tiesa uzskatīja, ka, tā kā par strīdus darījumiem valstij paredzētie maksājumi bija nokārtoti un valstij netika nodarīti nekādi zaudējumi, VID rīcība, pieņemot vēlāk apstrīdēto lēmumu, nebija **proporcionāla** konstatētajiem apstākļiem.

Lietā, kurā indivīds pārsūdzēja administratīvās komisijas lēmumu par viņa saukšanu pie administratīvās atbildības par APK 176. pantā paredzētā administratīvā pārkāpuma izdarīšanu (patvarību), tiesa izlēma par labu indivīdam, minot **vispārējo publisko tiesību principu, kas prasa, lai valsts pārvaldes vai pašvaldības iestāde (amatpersona) pamatotu tās pieņemtus administratīvos aktus.**

Demokrātiskas valsts jēdziena izmantošanas pamatā, tiesai argumentējot to vai citu secinājumu, ir Satversmes tiesas spriedumu ietekme, uz kuriem diemžēl vēl joprojām reti ir sastopama atsauce vispārējās jurisdikcijas tiesu spriedumos.

Lietā, kurā sūdzības iesniedzējs vērsās tiesā, pārsūdzot Ekonomikas ministrijas amatpersonas atteikumu nodrošināt informācijas sniegšanu par valsts pasūtījuma rezultātā noslēgtajiem līgumiem, tiesa atsaucās uz 1999. gada 6. jūlija Satversmes tiesas spriedumu,³⁰ kurā Satversmes tiesa norādījusi, ka:

“(..) Demokrātiskas valsts pārvaldes funkcionēšanas neatņemama pazīme ir tās pārskatāmība un informācijas par valsts budžeta līdzekļu izlietojumu pieejamība. (..)”

Attiecībā uz Latvijai saistošu starptautisko līgumu piemērošanu, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, tiesas, izskatot lietas, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, nelabprāt izvērtē šajā starptautiskajā dokumentā ietvertu valsts pienākumu izpildi cilvēktiesību aizsardzības jomā.³¹

Gadījumos, kad tiesa atsauca uz Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, lai pamatotu kādu secinājumu, tiesa neanalizē konkrētās tiesību normas saturu.

Lietā, kurā sūdzības iesniedzēja atsaucās uz Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantu, tādējādi pamatodama savu prasījumu, tiesa šo argumentu izvērtēja šādi:

“Konvencijas 8. pants nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību.

³⁰ 1999. gada 6. jūlija Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 04-02 (99) “Par Ministru kabineta noteikumu Nr. 46 “Noteikumi par vadības līgumiem” atbilstību *Informācijas atklātības likumam*”, publicēts “Latvijas Vēstnesī”, Nr. 221, 1999. gada 7. jūlijs.

³¹ Skat. iepriekš b) sadaļu “Tiesību normas meklēšana”.

Ministru kabineta 1995. gada 24. oktobra noteikumu Nr. 310 "Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm"³² 6. punkts nosaka, ka personas vārdu un uzvārdu ieraksta saskaņā ar latviešu valodas pareizrakstības likumiem. Ja persona vēlas, tās vārda un uzvārda oriģinālforma, pamatojoties uz apliecināšu dokumentu, ierakstāma ailē "īpašas atzīmes" (pases 14. lpp.).

Konkrētajā gadījumā šie noteikumi ir izpildīti, pasē ierakstīts uzvārds (..) un īpašās atzīmēs ierakstīts uzvārds (..), kas ir oriģinālforma.

Pastāvot šādiem apstākļiem, tiesai bija pamats atzīt, ka (..) privātā un ģimenes dzīve nav aizskarta. (..)"

Šajā spriedumā tiesa neizvērtēja tiesību uz privāto un ģimenes dzīvi saturu un to, kāpēc minētais gadījums nav aizsargāts ar šīm tiesībām.

Tiesību normu hierarhijas ievērošanas pārbaude. Tiesību normu hierarhijas pārbaude ir nepieciešama gadījumos, kad ir konfliktā divas vai vairākas dažāda juridiska spēka tiesību normas. Pētījuma gaitā tika novērots, ka tiesas spriedumā parasti netiek atspoguļota tiesību normu hierarhijas ievērošanas pārbaude katrā konkrētā gadījumā. Arī lietās, kur tas acīmredzami bija nepieciešams, tiesa vai nu vispār neizvērtēja konfliktā nonākušās tiesību normas, vai arī atzina šo konfliktu starp iesaistītajām tiesību normām netiešā veidā, neveicot iesaistīto tiesību normu hierarhijas pārbaudi.

Lietā, kurā indivīds sūdzējās par amatpersonas prettiesisku rīcību, liekot viņam iesniegt kompetentā pašvaldības institūcijā izziņu no a/s "Latvenergo", a/s "Latvijas Gāze" un namu pārvaldes par to, ka viņam nav pārādu par izmantotajiem komunālajiem pakalpojumiem, lai indivīds varētu izrakstīties no sev piederošā īpašuma, tiesa atsaucās gan uz pašvaldības nolikumu, kas pieprasa šādu izziņu iesniegšanu, gan arī uz MP lēmumā noteiktajām prasībām iedzīvotāju pierakstīšanā un izrakstīšanā, kurās šādas izziņas nav nepieciešamas.

Lai gan pastāvēja acīmredzama pretruna starp abiem šiem tiesību aktiem, tiesas spriedumā tas tiešā veidā netika atzīts.

³² MK noteikumi Nr. 310 "Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm", pieņemti 1995. gada 24. oktobrī // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 169, 1995. gada 1. novembris. Zaudējuši spēku no 2002. gada 1. jūlija. Šobrīd ir spēkā MK noteikumi Nr. 245 "Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm, nepilsoņu pasēm un bezvalstnieku ceļošanas dokumentiem", pieņemti 2002. gada 18. jūnijā // "Latvijas Vēstnesis", Nr. 97, 2002. gada 28. jūnijs.

Kādā citā lietā, kurā tiesa saskārās ar divām konfliktā nonākušām tiesību normām – vienu, kas ietverta Muitas likumā,³³ otru – Alkohola aprites likumā,³⁴ tiesa bez jebkāda pamatojuma ņēma vērā Muitas likumā ierakstīto tiesību normu.

Kāds cits piemērs pat norāda, ka tiesa jauc tiesību normu hierarhijas pārbaudi ar tiesību normu interpretāciju.

Lietā, kurā indivīds sūdzējās, ka viņam kompetenta pašvaldības institūcija ir atteikusi dzīvoklim atcelt dienesta statusu, tiesa, lemjot par labu indivīdam, uzskatīja, ka tiesību norma, kuru bija minējusi amatpersona, konkrētā gadījumā nav piemērojama un ka amatpersona nav ievērojusi tiesību normu hierarhiju.

Tāču apgalvojums, ka amatpersona nav ievērojusi tiesību normu hierarhiju, tiesas spriedumā netika pamatots un, jo īpaši, netika norādīta cita iesaistītā tiesību norma, kas ir konfliktā ar amatpersonas lēmumā minēto. Tādējādi pastāv šaubas, vai minētajā lietā vispār rodas nepieciešamība veikt tiesību normu hierarhijas pārbaudi un vai tas drīzāk nav jautājums par attiecīgās tiesību normas interpretāciju.

Tiesību normu interpretācija. Pētījuma gaitā tika novērots, ka tiesas, piemērojot tiesību normas, galvenokārt ņem vērā šo tiesību normu gramatisko skaidrojumu.

Administratīvā pārkāpuma lietā sūdzības iesniedzējs bija neapmierināts ar to, ka ceļu policijas amatpersona ir pārkāpusi APK 248. pantu, jo nav izpildījusi sūdzības iesniedzēja prasību iedot papildus lapu paskaidrojuma sniegšanai pie protokola.

APK 248. pants noteic, ka personai, kas izdarījusi pārkāpumu, ir tiesības iesniegt protokolam pievienojamus paskaidrojumus.

Tiesa uzskatīja, ka no šā panta neizriet, ka protokola sastādīšanas vietā būtu obligāti jānodrošina pārkāpējs ar papīru paskaidrojuma rakstīšanai,

³³ *Muitas likums*, pieņemts 1997. gada 11. jūnijā // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 155, 1997. gada 27. jūnijs.

³⁴ *Alkohola aprites likums*, pieņemts 1998. gada 14. oktobrī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 322/325, 1998. gada 30. oktobris.

tāpēc nevar uzskatīt, ka policijas darbinieks, nenodrošinādams personu ar papīru paskaidrojuma rakstīšanai, ir pārkāpis likumu.

Tādējādi tiesa izskaidroja minēto tiesību normu strikti gramatiski, neizvērtējot nepieciešamību saprast šo tiesību normu no tās efektīvas piemērošanas viedokļa.

Kādā citā lietā, kurā strīds bija par to, vai amatpersonas lēmums atteikt dienesta statusa noņemšanu dzīvojamajai telpai ir likumīgs, tiesa uzskatīja, ka tiesību normas, kuras min amatpersona – likuma “Par dzīvojamo telpu īri”³⁵ 23. un 24. pants –, nenosaka dienesta statusa noņemšanu.

Šā likuma 23. pants nosaka dienesta dzīvojamo telpu īres pamatprincipus, bet 24. pants regulē dienesta dzīvojamās telpas īres līguma noslēgšanu un izbeigšanu.

Amatpersona tiesas sēdē norādīja, ka atsaukusies uz iepriekš minētajiem pantiem, jo nav nekādas citas tiesību normas, kas nosacītu dienesta statusa atcelšanu dzīvojamajai platībai, bet tiesa savā spriedumā nekādi nereaģēja uz šo argumentu. Tiesai visdrīzāk vajadzēja pārlicināties, vai iepriekš minētajos pantos nevar izlasīt arī regulējumu, kas attiecas uz dienesta statusa atcelšanu, un izskaidrot to savā spriedumā.

Ir arī tiesu spriedumi, kuros tiesas, piemērojot attiecīgo tiesību normu, neņem vērā tikai tās gramatisko skaidrojumu.

Piemēram, tiesa noskaidro tiesību normas mērķi, piemērojot likuma “Par pievienotās vērtības nodokli”³⁶ 8. panta 6. daļu. Tiesa uzskata, ka

“(..) likuma “Par pievienotās vērtības nodokli” 8. panta 6. daļā norādīto rekvizītu uzrādīšanas nepieciešamības jēga izriet no nepieciešamības nodokļu administrācijai saņemt pilnīgu informāciju par notikušajiem darījumiem un, atbilstoši tiem, kontrolēt valstij paredzēto obligāto maksājumu iekasēšanu. (..)”

³⁵ Likums “Par dzīvojamo telpu īri”, pieņemts 1993. gada 16. februārī // “Ziņotājs”, Nr. 7, 1993. gada 18. februāris.

³⁶ Likums “Par pievienotās vērtības nodokli”, pieņemts 1995. gada 9. martā // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 49, 1995. gada 30. marts.

Kāda cita lieta minama kā piemērs, kurā

tiesa izvērtēja likumdevēja gribu, un proti, vai no daudzajiem APK 122.1. panta otrajā daļā minētajiem administratīvajiem pārkāpumiem likumdevējs ir par mazāk bīstamo izraudzījies ceļa zīmju prasību neievērošanu.

Ņemot vērā ceļu satiksmes noteikumu 4. punktu, kas noteic, ka ceļu satiksmes dalībnieku pienākums ir pildīt šo noteikumu prasības, norādījumus, kurus devuši policijas darbinieki un citas personas, kas pilnvarotas regulēt ceļu satiksmi, kā arī prasības, kas noteiktas ar luksoforu signāliem, ceļa zīmēm un ceļa apzīmējumiem, tiesa neuzskatīja, ka likumdevējs būtu izraudzījies par mazāk bīstamo administratīvo pārkāpumu tieši ceļa zīmju prasību neievērošanu.

Tiesību normas nepilnīga interpretācija atklājās kādā gadījumā, kad tiesa piemēroja noteiktu tiesību normu. Jāņem vērā, ka šāda rīcība var novest līdz pat nepareizai lietas izspriešanai. Uzskatāms piemērs šajā sakarā ir kāda administratīvā pārkāpuma lieta, kurā

autovadītājs bija administratīvi sodīts pēc Latvijas APK 126. panta 3. daļas par transporta līdzekļa vadīšanu bez transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām.

Lietas faktiskie apstākļi norādīja, ka pēc Ceļu satiksmes drošības direkcijas datiem minētajam autovadītājam bija izsniegta vadītāja apliecība un tāpēc autovadītājs uzskatīja, ka viņš jāsoda pēc Latvijas APK 126. panta 1. daļas, kas piemērojama gadījumos, kad autovadītājam nav līdzīgu transportlīdzekļa vadīšanas tiesību.

Tiesa uzskatīja, ka šajā lietā tomēr ir piemērojams Latvijas APK 126. panta 3. daļa, jo

“tā kā Ceļu satiksmes noteikumu³⁷ 25.1. punkts paredz, ka transportlīdzekļa vadītājam jābūt klāt un pēc pieprasījuma jāuzrāda dokuments par tiesībām vadīt atbilstīgas kategorijas transportlīdzekli un saskaņā ar Ceļu satiksmes likuma³⁸ 23. pantu tiesības vadīt attiecīgus transportlīdzekļus

³⁷ MK noteikumi Nr. 15 “*Ceļu satiksmes noteikumi*”, pieņemti 1999. gada 19. janvārī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 19, 1999. gada 22. janvāris.

³⁸ *Ceļu satiksmes likums*, pieņemts 1997. gada 1. oktobrī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 274/276, 1997. gada 21. oktobris.

dod atbilstošas kategorijas transportlīdzekļu vadītāja apliecība, tiesa uzskata, ka sūdzētājs ir vadījis transportlīdzekli bez attiecīgas kategorijas vadīšanas tiesībām, jo nav uzrādījis attiecīgajām amatpersonām vadītāja apliecību, kas apliecina tiesības vadīt transportlīdzekli”.

Piemērojot minēto tiesību normu sistēmā ar citā likumā ietvertu tiesību normu, tiesa pirmām kārtām aizmirst piemērot gramatiskās interpretācijas metodi, kā arī skatīt Latvijas APK 126. panta 3. daļu sistēmā ar šā paša panta pārējās daļās noteikto.

Tiesas pieņemtā lēmuma argumentācija. Juridiski novērtējot konkrētas lietas faktiskos apstākļus, tiesai ir jāpamato, kāpēc tā pieņēmusi attiecīgu lēmumu. Pamatojumam jābūt atbilstošam un pietiekamam. Pušu vienlīdzības princips papildus prasa, lai tiesa atbildētu uz pušu iesniegtajiem un uz konkrēto lietu attiecināmajiem argumentiem. Pētījums analizēja tiesu pieeju šo pienākumu izpildē.

Argumentu esamība. Tiesas pamato savus lēmumus īsi un lakoniski. Galvenokārt tie ir argumenti, kas balstīti uz normatīvajā tiesību aktā ietvertajiem tiesību priekšrakstiem. Vispārējo tiesību principi kā argumenti tiek izmantoti, taču par to plašu piemērošanu vēl ir pārāgrī runāt, pat ņemot vērā Satversmes tiesas spriedumus, kuros atsauce uz vispārējiem tiesību principiem ir bieža parādība un šo principu sniegtā izpratne būtu labs piemērs vispārējās jurisdikcijas tiesām to aktīvākā piemērošanā. Parāžu tiesības, tiesu prakse, doktrīna un analogija praktiski netiek piemērotas, tiesām pamatojot savus lēmumus.

Kaut gan lēmuma pamatojuma īsums un lakoniskums pats par sevi nenozīmē, ka tiesas spriedumos trūkst pieņemtā lēmuma argumentācijas, tomēr daudzos gadījumos šāda, pārāk lakoniska pieeja pieņemtā lēmuma pamatošanā Latvijas tiesu spriedumos var uzdot vairāk jautājumu nekā sniegt atrisinājumu konkrētas lietas ietvaros aplūkojamai problēmai.

Pētījuma gaitā tiesas spriedumos tika novēroti gadījumi, kad tiesas izteiktajiem apgalvojumiem trūka pamatojuma, proti, atbildes uz jautājumu, kādā veidā šie apgalvojumi attiektos uz konkrēto lietu.

Piemēram, tiesa, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, apgalvo, ka administratīvi procesuālie pārkāpumi nav atzīstami par tādiem, kas varētu būt par pamatu lietas nepareizai izspriešanai. Tiesa nepamato šo apgalvojumu.

Citā lietā tiesa savukārt atzīst, ka administratīvā komisija, pieņemot lēmumu,

“nepilnīgi izmantojusi pat gramatisko tulkošanas metodi, nerunājot par tiesību normas jēgas noskaidrošanu no tiesību normu savstarpējā sakara, jēgas un mērķa viedokļa, lai sasniegtu lietderīgāko un taisnīgāko rezultātu.”

Tajā pašā laikā tiesa nepaskaidro, kur tieši ir izpaudies tas, ka amatpersona nav izpratusi konkrēto tiesību normu saskaņā ar tiesību normas interpretācijas metodēm.

Pētījumā nācies saskarties ar gadījumiem, kad tiesas pieņemtā lēmuma pamatojums sastāv no piemērotās tiesību normas teksta, nepaskaidrojot, kā šīs tiesību normas teksts atbilst konkrētas lietas faktiskajiem apstākļiem.

Lietā, kurā atbildētājs lūdza izbeigt tiesvedību, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 223. pantu, tiesa pieņēma šādu lēmumu:

“Tiesa uzskata, ka šis lūgums nav apmierināms, jo minētais pants nosaka, ka tiesa izbeidz tiesvedību lietā, ja lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Tiesa uzskata, ka konkrētās lietas izskatīšana ir pakļauta tiesai.”

Tiesas spriedumā netiek norādīts pamatojums, kāpēc konkrētās lietas izskatīšana ir pakļauta tiesai.

Kādā citā lietā indivīds sūdzējās par amatpersonas rīcību, ar kuru tika atcelts iepriekš izdotais indivīda interesēm labvēlīgais administratīvais akts un pieņemts indivīda interesēm nelabvēlīgs administratīvais akts, tiesa atsauca uz Administratīvo aktu procesa noteikumu 87.1. pantu, kas nosaka, kādos gadījumos var atcelt iepriekš izdotu adresāta interesēm labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu, tomēr nesniedza pamatojumu, kāpēc šajā lietā amatpersona varēja atcelt indivīda interesēm labvēlīgu prettiesisku administratīvo aktu.

Argumentu atbilstība. Tiesas pieņemtā lēmuma pamatojuma atbilstība var tikt vērtēta, ņemot vērā gan izraudzītā argumenta veidu, gan arī konkrēta argumenta saturisko piemērošanu, kas arī bija šā pētījuma objekti, analizējot tiesu spriedumos atspoguļoto

argumentu atbilstību. Fakts, ka tiesas galvenokārt min tikai normatīvajā tiesību aktā ietvertos priekšrakstus, lai pamatotu savus secinājumus, rada jautājumu par to atbilstību attiecīgā secinājuma argumentācijai. Iepriekš minētais piemērs par tiesiskās pašāvērtības principa ignorēšanu pamatoti norāda uz šīm bažām.³⁹

Argumentu pietiekamība. Fakts, ka tiesas dod īsu un lakonisku pamatojumu savam pieņemtajam lēmumam un galvenokārt atsaucas tikai ar uz normatīvajos tiesību aktos pamatotiem argumentiem, rada arī dibinātu jautājumu par argumentu pietiekamību tiesu spriedumos. Pētījumā tika novērots, ka šaubas par argumentu nepietiekamību rodas tad, ja tiesai jāizvērtē divas vai vairākas savā starpā konfliktā nonākušas tiesību normas un ja ir jāpiemēro vispārējie tiesību principi.

Administratīvā pārkāpuma lietā tiesai bija jānovērtē, vai amatpersona, piespriežot administratīvo sodu un šajā sakarā ņemot vērā personas mantisko stāvokli, ir diskriminējusi pie administratīvās atbildības saukto personu.

Tiesa piekrita sūdzības iesniedzējam, nolemjot, ka mantiskā stāvokļa ņemšana vērā, piespriežot administratīvo sodu, ir diskriminējoša. Tiesa minēja Satversmes 89. pantu un likuma "Par tiesu varu"⁴⁰ 4. pantu, kas aizliedz diskrimināciju uz personas mantiskā stāvokļa pamata.

Turklāt tiesa nevērtēja, kā šajos iepriekšminētajos tiesību aktos nostiprinātais diskriminācijas aizlieguma princips ir piemērojams saistībā ar Latvijas APK ietverto tiesību normu, kas noteic, ka, piespriežot administratīvo sodu, ir jāņem vērā pie administratīvās atbildības sauktās personas mantiskais stāvoklis.

Attiecībā uz vispārējo tiesību principu piemērošanu tiesas argumenti ir uzskatāmi par nepietiekamiem tajos gadījumos, kad tiesa nepiemēro tos konkrētiem lietas faktiskajiem apstākļiem, bet atsaucas uz tiem abstraktā veidā.

Pārbaudot proporcionalitātes principa ievērošanu, tiesas pamatojums, kāpēc lietā nav ņemts vērā šis princips, balstās tikai uz apgalvojumu "varēja lietot citus līdzekļus".

³⁹ Skat. iepriekš b) sadaļu "Tiesību normas meklēšana".

⁴⁰ Likums "Par tiesu varu", pieņemts 1992. gada 15. decembrī // "Ziņotājs", Nr. 1, 1993. gada 14. janvāris.

Pušu iesniegto argumentu novērtēšana. Pētījuma ietvaros jautājums, vai tiesas izvērtē pušu iesniegtos argumentus, varēja tikt apskatīts, ņemot vērā tikai tiesas spriedumā ietvertu informāciju, jo Latvijā ir publiski pieejami vienīgi tiesu spriedumi un nevis visi lietas materiāli. Pētījuma gaitā autore saskārās ar vairākiem gadījumiem, kad tiesa, sprieduma aprakstošajā daļā minot konkrētus puses argumentus, pēc tam tos neizvērtē sprieduma motīvu daļā.

Administratīvā pārkāpuma lietā sūdzības iesniedzējs argumentēja, ka viņš nav vainojams administratīvā pārkāpuma izdarīšanā, jo nedz saskaņā ar APK 14. panta 1. daļu, nedz ar šā panta 2. daļu sūdzības iesniedzējs nevar tikt saukts pie administratīvās atbildības. Sūdzības iesniedzējs norādīja, ka viņa pienākumos neietilpst veikt darbības, par kuru neizpildi ir paredzēts administratīvais sods. Tiesa nesniedza savu vērtējumu šiem sūdzības iesniedzēja argumentiem.

Tiesas spriedumā, kas tika pieņemts lietā, kurā sūdzības iesniedzēja vērsās tiesā, apstrīdot iestādes amatpersonas prettiesisku rīcību, tiesa ierakstīja, ka sūdzības iesniedzēja

“uzskata, ka ar minētajām darbībām [iestāde] ir aizskārusi viņas tiesības uz privāto dzīvi (..)”

Tomēr tiesas sprieduma motīvu daļā tiesa šo argumentu neizvērtēja.

Secinājumi. Novērtējot atrastās tiesību normas ārējo attiecināmību uz konkrēto gadījumu, lielākajā daļā pētījumā analizēto tiesu spriedumu atsevišķi neparādās, ka tiesa pārbaudītu, vai amatpersonas, pieņemot lēmumu, ir ievērojušas likuma atrunas principu.

Attiecībā par tiesību normas saturisko attiecināmību uz konkrētiem faktiskajiem apstākļiem lielākajā daļā pētījumā analizēto tiesu spriedumu netiek atspoguļots, ka tiesas, atrodot eventuāli piemērojamu tiesību normu, pārbauda šīs tiesību normas attiecināmību uz konkrēto gadījumu. Tiesas spriedumā parasti šī attiecināmības pārbaude ir atsegtā tajos gadījumos, ja kāda no lietā iesaistītajām pusēm norāda uz nepieciešamību veikt šādu novērtēšanu.

Atrodot, ka minētā tiesību norma nav attiecināma uz konkrētu notikumu, tiesa dažkārt turpina veikt tās tālāku piemērošanu.

Tiesas plaši piemēro vispārējos tiesību principus administratīvo pārkāpumu lietās, īpaši tādus kā samērīguma princips, princips, ka šaubas skaidrojamas par labu indivīdam, arī tiesiskās paļāvības princips. Vispārējo tiesību principu piemērošanas aktivitāte ir zemāka lietās par amatpersonu prettiesisku rīcību, ar kuru aizskartas fizisko un juridisko personu tiesības.

Piemērojot vispārējos tiesību principus, īpaši samērīguma principu, tiesām ir tendence pāris teikumos izklāstīt šā principa būtību, bet atstāt novārtā tā piemērošanu konkrētiem faktiskajiem apstākļiem. Tiesu spriedumos ir reti sastopama atsauce uz Satversmes tiesas spriedumiem, kuros ir izskaidroti vispārējie tiesību principi un to piemērošana.

Attiecībā uz Latvijai saistošo starptautisko līgumu, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanu, tiesas, izskatot lietas, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām, nelabprāt izvērtē šajā starptautiskajā dokumentā ietvertu valsts pienākumu izpildi cilvēktiesību aizsardzības jomā. Gadījumos, kad tiesa atsaucas uz Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, lai pamatotu kādu secinājumu, pastāv tendence neanalizēt attiecīgās cilvēktiesību normas saturu.

Pārbaude, vai tiek ievērota tiesību normu hierarhija, nemēdz būt atspoguļota tiesas spriedumā tajos gadījumos, kad konfliktā ir divas vai vairākas dažāda juridiska spēka tiesību normas.

Tiesību normu piemērošanā tiesas galvenokārt ir ņēmušas vērā šo tiesību normu gramatisko interpretāciju. Tomēr ir arī gadījumi, kad tiesas noskaidro tiesību normas mērķi vai arī izvērtē likumdevēja gribu tajā laikā, kad šī norma tikusi pieņemta.

Tiesas pamato savus lēmumus īsi un lakoniski. Galvenokārt tie ir argumenti, kas balstīti uz normatīvajā tiesību aktā ietvertajiem tiesību priekšrakstiem. Vispārējo tiesību principi kā argumenti tiek izmantoti, taču par to plašu piemērošanu vēl ir pārāgri runāt. Paražu tiesības, tiesu prakse, doktrīna un analogija praktiski netiek piemērotas tiesu lēmumos.

Kaut gan lēmuma pamatojuma īsums un lakoniskums pats par sevi nenozīmē, ka tiesas spriedumos trūkst pieņemtā lēmuma argumentācijas, tomēr daudzos gadījumos šāda lakoniska pieeja pieņemtā lēmuma pamatošanā Latvijas tiesu spriedumos var biežāk uzdot jautājumus, nekā sniegt atrisinājumu konkrētas lietas ietvaros apskatāmajai problēmai.

Tiesas apgalvojumiem mēdz trūkt pamatojuma. Tāpat ir gadījumi, kad tiesas pieņemtā lēmuma pamatojums sastāv no piemērotās tiesību normas teksta, nepaskaidrojot, kā šīs tiesību normas teksts atbilst konkrētas lietas faktiskajiem apstākļiem.

Fakts, ka tiesas sniedz īsu un lakonisku pamatojumu savam pieņemtajam lēmumam un galvenokārt min tikai normatīvo tiesību aktos pamatotus argumentus, uzdod arī dībi-nātu jautājumu par argumentu atbilstību un pietiekamību tiesu spriedumos. Šaubas par argumentu nepietiekamību rodas tajos gadījumos, kad tiesai jāizvērtē divas vai vairākas savā starpā konfliktā nonākušas tiesību normas un kad jāpiemēro vispārējie tiesību principi.

Sprieduma aprakstošajā daļā sniedzot konkrētus puses argumentus, tiesa mēdz pēc tam tos neizvērtēt sprieduma motīvu daļā. Šis secinājums ir izdarīts, ņemot vērā tikai tiesas spriedumā ietverto informāciju un to, vai tiesa sprieduma aprakstošajā daļā ir iekļāvusi visus pušu iesniegtos argumentus.

III. TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES PROBLĒMU APKOPOJUMS

Pētījums atklāja šādas trīs galvenās tiesu spriedumu kvalitātes problēmas.

Pirmkārt, **tiesu spriedumi mēdz būt grūti uztverami spriedumu lasītājiem.** Tiesas pievērš minimālu nozīmi sprieduma ārējam izskatam un tajā iekļaujamās informācijas izkārtojumam. Tiesas secinājumi dažkārt netiek atdalīti cits no cita, tāpēc sprieduma lasītājam nākas vairākas reizes pārlasīt spriedumu, lai konstatētu, kur beidzas viens secinājums un kur sākas jauns. Tāpat arī atsaucies uz piemērojamo tiesību normu vieta tiesas spriedumā un šis atsaucies veids var padarīt tiesas spriedumu neskaidru un pat nepārliecinošu, ja sprieduma lasītājs nevar noskaidrot attiecīgās tiesību normas saturu un to, kā šajā tiesību normā ierakstītais atbilst attiecīgās lietas faktiskajiem apstākļiem. Arī fakts, ka tiesu spriedumi nereti satur lieku informāciju, var izjaukt minētā sprieduma saskaņotību un līdz ar to arī tā uztveramību.

Otrkārt, **tiesu spriedumi mēdz saturēt nepilnīgu informāciju.** Lietas dalībnieku paskaidrojumu būtība par viņu prasījumu vai iebildumiem bieži vien izklāstīta vispārīgās frāzēs, neatbildot uz jautājumu, kāpēc lietas dalībnieks pauž konkrēto viedokli. Dažkārt tiesas spriedumā ir izklāstīta tikai vienas puses sniegtā paskaidrojumu būtība. Reizēm netiek nošķirts notikuma izklāsts lietas dalībnieku versijās no lietas faktu konstatācijas, kas nepieciešama konkrētas tiesību normas piemērošanai. Precizitātes trūkums, piemēram, attiecībā uz kāda tiesību akta pieņemšanas datumu un tā nosaukuma identifi-cēšanu, arī norāda, ka tiesas spriedums satur nepilnīgu informāciju. Ir gadījumi, kad lietas apstākļi prasa piemērot kādas citas tiesību normas, novērtēt tiesību normu hierar-hijas ievērošanu, interpretēt tiesību normu ne tikai pēc tās gramatiskās konstrukcijas, bet arī piemērot citas tiesību normu interpretācijas metodes. Ja tiesas spriedumā tas netiek atspoguļots, spriedums nesatur pilnīgu informāciju. Pārbaudes trūkums, kā

tiesību norma attiecināma uz konkrētiem faktiskajiem apstākļiem, arī norāda uz tiesas sprieduma nepilnīgumu.

Treškārt, **tiesas secinājumos mēdz trūkt pamatojuma**. Fakts, ka tiesas sniedz īsu un lakonisku pamatojumu savam pieņemtajam lēmumam un galvenokārt min tikai normatīvajos tiesību aktos pamatotos argumentus, uzdod dibinātu jautājumu par argumentu atbilstību un pietiekamību tiesu spriedumos. Pētījuma gaitā nācās saskarties ar tiesu spriedumiem, kuros pieņemtā lēmuma pamatojums sastāvēja no piemērotās tiesību normas teksta, nepaskaidrojot, kā šis tiesību normas teksts atbilst konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem. Sprieduma aprakstošajā daļā minot konkrētus puses argumentus, tiesas pēc tam tos neizvērtē sprieduma motīvu daļā, tādējādi nepierādot, vai šie argumenti ir ņemti vērā.

STATISTIKA

par dažām pētījumā identificētajām tiesu spriedumu kvalitātes problēmām

Apkopotie statistikas dati balstās uz šajā pētījumā analizētajiem tiesu spriedumiem. Kopumā autore iepazīnās ar 60 spriedumiem, kas pieņemti Rīgas pilsētas tiesās no 2000. līdz 2001. gadam lietās, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām. Šī statistika precīzi norāda, cik daudzos no pētījumā analizētajiem tiesu spriedumiem atklājas pētījumā identificētās tiesu spriedumu kvalitātes problēmas.

1. Tiesu spriedumi mēdz būt grūti uztverami spriedumu lasītājiem

1. Tiesas spriedumā atsauce uz lietā piemērojamo tiesību normu neparādās, pirms tiek uzsākta lietas faktu juridiska novērtēšana.

Atsauce neparādās	Atsauce parādās	Tiesību norma netiek norādīta vispār
24 spriedumi (40%)	33 spriedumi (55%)	3 spriedumi (5%)

2. Tiesas spriedumā netiek atsegts piemērojamās tiesību normas saturs.

Netiek atsegts	Tiek atsegts	Tiesību norma netiek norādīta vispār
31 spriedums* (52%)	26 spriedumi (43%)	3 spriedumi (5%)

* Piecos spriedumos tiesību normas saturs tika atsegts tikai dažām no lietā piemērojamām tiesību normām.

3. Gadījumos, kad tiesas spriedumā tiek izdarīti vairāki secinājumi, šie secinājumi netiek atdalīti cits no cita.

Secinājumi netiek atdalīti	Secinājumi tiek atdalīti	Bija tikai viens secinājums
7 spriedumi (12%)	36 spriedumi (60%)	17 spriedumi (28%)

II. Tiesu spriedumi mēdz saturēt nepilnīgu informāciju

1. Lietas dalībnieku sniegtajā paskaidrojumu būtībā tiesas spriedumā netiek atsegti lietas dalībnieku konkrētie argumenti.⁴¹

Konkrēti argumenti netiek atsegti	Konkrēti argumenti tiek atsegti	Paskaidrojumu būtību neizklāsta vispār	Izklāsta tikai vienas puses argumentus
3 spriedumi (5%)	34 spriedumi (57%)	5 spriedumi (8%)	18 spriedumi* (30%)

* Vienā spriedumā tiesa bija norādījusi, ka otra puse savus iebildumus vai paskaidrojumus nav iesniegusi.

2. Tiesas spriedumā netiek izklāstīta abu pušu sniegto paskaidrojumu būtība.⁴²

Izklāsta abu pušu paskaidrojumus	Izklāsta tikai vienas puses paskaidrojumus	Neizklāsta nevienas puses paskaidrojumus
37 spriedumi (62%)	18 spriedumi* (30%)	5 spriedumi (8%)

* Vienā spriedumā tiesa bija norādījusi, ka otra puse savus iebildumus vai paskaidrojumus nebija iesniegusi.

⁴¹ Dati iegūti no tiesas spriedumā ierakstītās informācijas, atsevišķi neiepazīstoties ar pušu iesniegtajiem paskaidrojumiem vai tiesas sēdes protokolu.

⁴² Dati iegūti no tiesas spriedumā ierakstītās informācijas, atsevišķi neiepazīstoties ar pušu iesniegtajiem paskaidrojumiem vai tiesas sēdes protokolu.

3. Notikuma izklāsts lietas dalībnieku versijās netiek nošķirts no lietas faktu konstatēšanas, kas nepieciešama konkrētas tiesību normas piemērošanai.

Izklāsts netiek nošķirts	Izklāsts tiek nošķirts
17 spriedumi (28%)	43 spriedumi (72%)

4. Tiesas spriedumā netiek atspoguļota eventuāli piemērojamās tiesību normas attiecināmības pārbaude.

Attiecināmības pārbaude netiek atspoguļota	Attiecināmības pārbaude tiek atspoguļota	Tiesību norma netiek norādīta vispār
47 spriedumi (78%)	10 spriedumi (17%)	3 spriedumi (5%)

III. Tiesu secinājumiem mēdz trūkt pamatojuma

1. Tiesas spriedumā netiek sniegts pieņemtā lēmuma pamatojums.

Pamatojums netiek sniegts	Pamatojums tiek sniegts	Kāds no tiesas secinājumiem netiek pamatots
3 spriedumi (5%)	43 spriedumi (72%)	14 spriedumi (23%)

2. Tiesas pieņemtais lēmums tiek pamatots, atsaucoties tikai uz normatīvu tiesību aktu.

Atsauces tikai uz normatīvu tiesību aktu	Atsauces ne tikai uz normatīvu tiesību aktu	Tiesas lēmums netiek pamatots
48 spriedumi (80%)	9 spriedumi (15%)	3 spriedumi (5%)

3. Tiesas secinājums tiek pamatots, minot piemēroto tiesību normu, bet nepaskaidrojot, kā šis tiesību normas teksts atbilst konkrētas lietas faktiskajiem apstākļiem.

Tiesas secinājums nav paskaidrots	Tiesas secinājums ir paskaidrots	Tiesas secinājums netiek pamatots
18 spriedumi (30%)	39 spriedumi (65%)	3 spriedumi (5%)

4. Tiesas spriedumā, kura aprakstošajā daļā tiek atspoguļoti konkrēti pušu argumenti, visi šie argumenti netiek izvērtēti sprieduma motīvu daļā.⁴³

Visi argumenti netiek izvērtēti	Visi argumenti tiek izvērtēti	Nav atsegti pušu argumenti vispār	Izvērtēti tikai vienas puses argumenti
20 spriedumi (34%)	23 spriedumi (38%)	8 spriedumi (13%)	9 spriedumi* (15%)

* Vienā spriedumā tiesa bija norādījusi, ka otra puse savus iebildumus vai paskaidrojumus nebija iesniegusi.

⁴³ Dati iegūti no tiesas spriedumā ierakstītās informācijas, atsevišķi neiepažīstoties ar pušu iesniegtajiem paskaidrojumiem vai tiesas sēdes protokolu.

TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTI IETEKMĒJOŠIE FAKTORI

I. VISPĀRĪGS TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTI IETEKMĒJOŠO FAKTORU IZKLĀSTS

Aiz katra tiesas sprieduma atrodas cilvēks, kas to rakstījis. Šis cilvēks ir tiesnesis, kas ieguvis attiecīgu profesionālo izglītību, pieredzi, pierādījis savas prasmes, lai tiktu iecelts šajā amatā un turpinātu tajā strādāt. To, kā tiesnesis spriež tiesu un kā šī darbība tiek atspoguļota tiesas spriedumā, ietekmē daudzi un dažādi faktori. Šajā sakarā var izšķirt gan objektīva rakstura, gan arī subjektīva rakstura faktorus.

Objektīva rakstura faktoros raksturo tas, ka tie ir cieši saistīti ar tiesneša prasmi spriest tiesu un atspoguļot šo procesu tiesas spriedumā. Pie tiem ir pieskaitāmi tādi faktori kā juridiskā izglītība, juridiskās prakses pieredze, tiesneša amata kandidātam noteiktās kvalifikācijas prasības, jau tiesneša amatā atrodoties, – kvalifikācijas paaugstināšanas iespējas, tiesneša darbības kontroles mehānisms, arī tiesu spriedumu pieejamība plašākai sabiedrībai un tiesību zinātnes loma tiesu spriedumu analizē.

Subjektīva rakstura faktori, tādi kā tiesneša personība, darba samaksas lielums, sociālās garantijas, darba vide, spēja organizēt savu darbu, atsevišķos gadījumos arī var ietekmēt tiesneša darba kvalitāti kopumā, jo tiesnesis, būdams cilvēks, vēlas darboties sakārtotā vidē, dzīvot labklājībā un baudīt sociāli nodrošināta cilvēka dzīvi. Īpaši bīstamu ietekmi uz tiesu spriedumu kvalitāti var atstāt tāds subjektīva rakstura faktors kā tiesneša korumpētība, jo tādā gadījumā pastāv nopietnas šaubas, ka tiesas sprieduma saturs netiek balstīts uz spēkā esošajām tiesību normām, uz taisnīgumu, bet gan balstās uz vienas puses vai uz savstarpēji abu pušu saskaņotām iegribām.

Pētījums analizē tikai atsevišķu objektīvo faktoru iespējamo ietekmi uz tiesu spriedumu kvalitāti: juridisko izglītību, tiesneša amata kandidātam noteiktās kvalifikācijas prasības, tiesnešu mācības un tiesnešu darba kontroles mehānismu. Tomēr šis pētījums nesniedz atbildi, cik lielā mērā analizētie objektīvie faktori ietekmē Latvijas tiesu spriedumu kvalitāti. Tas būtu atsevišķa pētījuma objekts. Šajā pētījuma sadaļā autore tikai konstatē, kā atsevišķi objektīvie faktori varētu ietekmēt Latvijas tiesu spriedumu kvalitāti.

II. ATSEVIŠĶU OBJEKTĪVO FAKTORU IESPĒJAMĀ IETEKME UZ TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTI

Juridiskā izglītība. Novērtējot juridiskās izglītības ietekmi uz tiesu spriedumu kvalitāti, svarīgi ņemt vērā, ka Latvijas tiesu sistēmā, kāda tā tika izveidota 1992. gadā pēc likuma "Par tiesu varu"⁴⁴ pieņemšanas, strādā gan padomju laikā, gan arī pēc neatkarības atjaunošanas juridisko izglītību ieguvušie tiesneši. Skaitļi liecina, ka šobrīd par tiesnešiem strādā 38 procenti no tiem cilvēkiem, kuri jau bija tiesu sistēmā 1992. gadā, savukārt 62 procenti tiesnešu, kas pašreiz strādā šajā sistēmā, ir jaunpienācēji.⁴⁵ Lai arī nav statistikas, cik daudz tiesu sistēmā strādājošo tiesnešu, kas juridisko izglītību ieguvuši sociālistiskajās tiesībās, ir vai nav turpinājuši jurisprudences studijas pēc neatkarības atgūšanas, iepriekšminētie skaitļi tomēr nepārprotami liecina, ka Latvijas tiesās strādā liels skaits tiesnešu, kas juridisko izglītību ir ieguvuši sociālistiskajās tiesībās. Tādējādi pirmajos gados pēc neatkarības atjaunošanas šie tiesneši, veicot savus darba pienākumus pēc tiesību sistēmas, kas balstīta uz demokrātijas un tiesiskas valsts principiem, nezināja nedz savu lomu šo principu iedzīvināšanā, nedz bija apguvuši šo principu iedzīvināšanu kopumā, jo sociālistiskajās tiesībās šie principi bija sveši. Vienīgais veids, kā to apgūt, bija pašizglītošanās, no jauna uzsāktas studijas jurisprudencē augstākās izglītības iestādē vai arī sistemātiska un regulāra šo tiesnešu apmācība. Tādējādi šo tiesnešu padomju laikos iegūtajai juridiskajai izglītībai atsevišķās tiesību nozarēs faktiski nebija nekāda pielietojuma mūsdienu darbā ar Latvijas tiesisko sistēmu.

Savukārt to tiesnešu darba pienākumu izpildē, kas juridisko izglītību ieguva pēc neatkarības atjaunošanas, nozīmīgu vietu ieņēma tieši augstākās izglītības iestādē iegūtā juridiskā izglītība. Juridiskā izglītība sniedz likumu izpratnes un piemērošanas prasmes un tāpat kopumā ieņem nozīmīgu vietu tiesneša darbā, taču uz juridiskās izglītības nozīmību norāda arī, pirmkārt, noteiktās prasības tiesneša amata kandidāta iecelšanai par tiesnesi. Līdz 2002. gada beigām šādam kandidātam juridiskās prakses pieredzei bija jābūt diviem gadiem, un turklāt šo pieredzi bija iespējams iegūt juridiskās izglītības apguves laikā. Tiesneša amata kandidātam noteiktais stažēšanās laiks, kas maksimāli var ietilgt līdz sešiem mēnešiem, tiek sadalīts starp praksēm Tieslietu ministrijas Tiesu departamentā, likumdošanas nodaļā un tiesā un ir vērsti uz iespēju, lai kandidāts iepazītos ar tiesu varas administrācijas sistēmu un tiesnešu pienākumu veikšanu, kā arī lai iegūtu praktiskas iemaņas – papildus tām, kas jau iegūtas pirms kandidēšanas uz tiesneša amatu. Stažēšanās laikā tiesneša kandidātam netiek organizētas īpašas apmācības, piemēram, par kvalifikācijas eksāmenu biļetēs atrodamajiem tiesību jautājumiem, tādē-

⁴⁴ Likums "Par tiesu varu", pieņemts 1992. gada 15. decembrī // "Ziņotājs", Nr. 1, 1993. gada 14. janvāris.

⁴⁵ Labucka Ingrīda. "Pārskats par pašreizējo tiesu sistēmu – sasniegumi un trūkumi". "Likums un Tiesības", 4. sējums, Nr. 6 (34), 2002. gada jūnijs, 168.–169. lpp.

jādi attiecībā uz tiesneša kandidāta teorētiskajām zināšanām jurisprudencē notiek palūšanās uz juridiskās izglītības laikā apgūto.

Otrkārt, jaunieceltā tiesneša apmācības tematika pirmajā gadā ir orientēta uz aktuālo problēmu apzināšanu materiālo un procesuālo tiesību piemērošanā. Tā kā šīs nodarbbas galvenokārt pasniedz apgabaltiesu vai Augstākās tiesas tiesneši, tajās tiek analizēta konkrēta tiesu prakse, nevis jautājumi, kas bija jāapgūst jurisprudences studijās augstskolā. Tas pats attiecas arī uz katru gadu regulāri organizētajām apmācībām tiesnešiem ar lielāku darba stāžu, tās galvenokārt orientējot nevis uz studēšanu, bet uz konkrētu aktuālu tiesu prakses jautājumu apspriešanu.

Juridiskajai izglītībai ieņemot nozīmīgu vietu tiesneša darbā, liela uzmanība būtu pievēršama tam, lai tiesību zinātņu studenti – potenciālie tiesneša amata kandidāti – iegūtu kvalitatīvu juridisko izglītību. Tomēr juridiskās izglītības kvalitāte Latvijā tiek apšaubīta. Piemēram, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes (kuru absolvējusi lielākā daļa šobrīd Latvijas tiesās strādājošo tiesnešu) sniegtā juridiskās izglītības kvalitāte tika asi kritizēta divos 2002. gadā veiktajos pētījumos⁴⁶, kuru mērķis bija piedāvāt optimālu mācību programmu modeli tiesību zinātnes apguvei šajā mācību iestādē.

Tiesneša amata kandidātam noteiktās kvalifikācijas prasības. Tiesneša amata kandidātam noteiktās kvalifikācijas prasības, lai viņš tiktu iecelts par tiesnesi, var negatīvi ietekmēt tiesu spriedumu kvalitāti, ja šīs prasības un to piemērošana katrā individuālā gadījumā pieļauj samērā lielu varbūtību, ka tiesneša amatā var nonākt šim amatam neatbilstošā persona. Pētījumā netiek analizēta tiesneša amata kandidātam noteikto kvalifikācijas prasību piemērošana praksē.

Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo likumu “Par tiesu varu” tiesneša amata kandidāta kvalifikāciju nosaka juridiskā darba pieredze, stažēšanās pirms kvalifikācijas eksāmena kārtotošanas un kvalifikācijas eksāmena rezultāts. Attiecībā uz juridiskā darba pieredzi līdz 2002. gada 3. decembrim, kad spēkā stājās grozījumi likumā “Par tiesu varu”⁴⁷, šajā likumā noteiktās prasības radīja teorētisku iespēju, ka persona, kas sasniegusi 25 gadu vecumu un ieguvusi jurista diplomu, jau nākamajā dienā var pieteikties uz rajona (pilsētas) tiesneša amatu, ja studiju laikā ir uzkrājusi vismaz divu gadu juridiskā darba pieredzi. Šādā veidā likums ļāva kļūt par tiesnesi personai ar īsu juridiskā darba pieredzi, turklāt

⁴⁶ Škutāns Daimārs, Pāvila Debora, Broks Edmunds. “*The Curriculum proposal for studies in law in Law Faculty of the University of Latvia*”; Škoba Laine, Petkeviča Jūlija, Krivcova Elizabete. “*The Curriculum proposal for studies in Law Faculty of the University of Latvia*”. Pētījumu teksts publicēts Latvijas Universitātes Eiropafakultātes mājas lapā internetā: http://www.europafaculty.lv/index_riga.htm

⁴⁷ Grozījumi likumā “*Par tiesu varu*”, pieņemti 2002. gada 31. oktobrī // “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 168, 2002. gada 19. novembris.

ši pieredze varēja būt iegūta, pirms tikušas pabeigtas jurisprudences studijas augstskolā. Juridiskā darba pieredzes prasības tiesneša amata kandidātam tādējādi būtībā neatšķiras vai pat bija zemākas nekā citās juristu profesijās. Piemēram, persona varēja kļūt par zvērinātu advokātu, ja cita starpā bija ieguvusi piecu gadu juridiskā darba pieredzi likumā noteiktajās juridiskajās specialitātēs. Zvērināta notāra amata kandidātam bija jābūt vismaz divu gadu pieredzei zvērināta notāra palīga darbā vai piecu gadu darba pieredzei citos tiesu sistēmas amatos. Tas norādīja, ka tiesneša amata vieta citu juristu profesiju vidū un loma, kādai tai būtu jābūt demokrātiskā valstī, Latvijā netika pienācīgi novērtēta.

Jaunais “Tiesu varas likuma” projekts⁴⁸, tāpat kā 2002. gada 3. decembrī spēkā stājušies grozījumi likumā “Par tiesu varu”, ir paredzējis mainīt šo kārtību, nosakot, ka par rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi var tikt iecelta 30 gadus veca persona un tiesneša amata kandidātam ievērojami paaugstinātas darba stāža prasības juridiskajā specialitātē. Tādējādi likumprojektā noteiktās prasības ievērojami samazinātu iespēju, ka tiesneša amatā varētu nonākt nekompetenta persona. Turklāt ar šo prasību ieviešanu varētu paaugstināties tiesneša amata prestižs sabiedrībā, kā arī tiesneša amata novērtējums citu juridisko profesiju vidū.

Apgabaltiesas un Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātam, salīdzinot ar rajona (pilsētu) tiesu tiesneša amata kandidātu, gan šobrīd spēkā esošais likums, gan arī projekta stadijā esošais “Tiesu varas likums” nosaka stingrākas prasības attiecībā uz nepieciešamo juridiskā darba pieredzi, ierobežojot juristu profesiju loku, kurā tā var tikt iegūta. Tādējādi juridiskā darba pieredzes prasības tiek diferencētas atkarībā no tiesu pakāpes, kurā tiesneša amata kandidāts vēlas pildīt tiesneša pienākumus. Šāda kārtība uzskatāma par iespēju neļaut apgabaltiesu vai Augstākās tiesas tiesnešu amatos nonākt nekompetentiem juristiem.

Attiecībā uz tiesneša amata kandidāta stažēšanos pirms kvalifikācijas eksāmena kārtošanas, stažēšanās laiks, ievērojot tiesneša kandidāta profesionālās sagatavotības līmeni, tiek noteikts no viena mēneša līdz sešiem mēnešiem. Jaunais “Tiesu varas likuma” projekts pieļauj pagarināt šo laiku līdz vienam gadam. Ja rodas jautājums par to, cik liela ir varbūtība, ka pēc stažēšanās tiesneša amatā varētu nonākt neatbilstošs kandidāts, tad, protams, rezultātu būtiski nosaka stažēšanās efektivitāte un nevis atbildīgās institūcijas noteiktais stažēšanās ilgums. Citstarp šo efektivitāti nosaka arī tas, vai, pieņemot lēmumu par tiesneša amata kandidāta atbilstību tiesneša amatam, tiek vērtēts kandidāta darbs stažēšanās laikā un – pats svarīgākais – kā tas tiek vērtēts. Šobrīd spēkā esošais Tiesnešu

⁴⁸ *Tiesu varas likuma* projekta pilns teksts pieejams LR Tieslietu ministrijas mājas lapā internetā: www.tm.gov.lv

kvalifikācijas kolēģijas sēdē apstiprinātais nolikums par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju,⁴⁹ kas nosaka arī kārtību, kādā tiek vērtēta tiesneša kandidāta sagatavotība amatam, tieši nemin, vai, vērtējot pirmo reizi kandidāta sagatavotību, tiek ņemts vērā tas, kur un kā šis kandidāts veicis stažēšanos un ko no tās guvis. Tādējādi stažēšanās teorētiski var būt tikai formalitāte, bez saturiska seguma, neefektīva; tā var arī nepildīt savu uzdevumu – sagatavot tiesneša amata kandidātu darbam tiesā – un neradīt pārliecību, ka kandidāts ir sagatavots darbam.

Kvalifikācijas eksāmena rezultāts ir lielā mērā atkarīgs no procedūras, kā tas notiek, pēc kādiem kritērijiem tiek pieņemts lēmums un kādas tiesneša amata kandidātam ir iespējas uzzināt kvalifikācijas eksāmena rezultāta pamatojumu, kā arī apstrīdēt pieņemto lēmumu. Šobrīd pastāvošā procedūra ļauj lēmuma pieņēmējam lielu rīcības brīvību, jo nekur nav noteikta kārtība, kādai jābūt tiesneša kandidāta kvalifikācijas eksāmena norisei, kādi ir vērtēšanas kritēriji; tāpat nav nekādas norādes, vai tiesneša amata kandidātam tiek sniegta motivācija, ja kvalifikācijas eksāmena rezultāts ir negatīvs, kā arī nepastāv iespēja kvalifikācijas eksāmena rezultātu pārsūdzēt. Tas, protams, uzreiz neatklāj, ka pastāvētu iespēja šādas procedūras rezultātā tiesneša amatā iecelt nekompetentu personu. Tomēr kvalifikācijas eksāmena norises un izvērtēšanas detalizēts izklāsts novērstu aizdomas par lēmumu pieņēmēju iespējamo patvaļību un arī mazinātu iespējamību, ka tiesnešu amatos varētu nonākt tam nesagatavoti kandidāti.

Tiesnešu mācības. Tiesnešu mācības Latvijā ir svarīgs faktors, kas pozitīvi ietekmē tiesu spriedumu kvalitāti ikviena tiesneša darbā. Īpaši tas ir tāpēc, ka juridiskā izglītība, kas iegūta augstākā mācību iestādē, vai nu nav vairs izmantojama, jo iegūta sociālistiskajās tiesībās, vai arī tā atsevišķās tiesību nozarēs var nebūt pietiekami kvalitatīva, lai tiesnesis bez papildu izglītošanās varētu pildīt savus darba pienākumus.

Latvijā tiesnešu mācības nodrošina speciāli šim nolūkam izveidota nevalstiska bezpeļņas organizācija Latvijas Tiesnešu mācību centrs (TAC). Līdz 2000. gadam tiesnešu mācības notika neregulāri, galvenokārt ar starptautisko organizāciju atbalstu un arī ar to noteikto apmācības tematiku. Sākot ar 2000. gadu, valsts budžetā ir paredzēts finansējums tiesnešu mācībām, kas pamatā sniedz iespēju TAC funkcionēt un organizēt visu tiesnešu tā sauktās regulārās apmācības civiltiesību un civilprocesa, kā arī krimināltiesību un kriminālprocesa jautājumos. Mācību programmas saturs šajās apmācībās ir atstāts lektoru ziņā, kas lielākoties ir apgabaltiesu vai Augstākās tiesas tiesneši un mācību laikā galvenokārt analizē tiesu praksē aktuālas problēmas konkrētos jautājumos. Turklāt mācību laikā tiek aplūkoti tiesību teorijas jautājumi, piemēram, likumu interpretācija, tiesību normu hierarhija, vispārējie tiesību principi, kā arī – sākot ar 2001.

⁴⁹ 1999. gada 23. aprīļa Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sēdē apstiprinātais Nolikums par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju nav publicēts.

gadu – rietumu un socialistisko tiesību principiālās atšķirības, tiesību avotu un normu mūsdienīga izpratne, bet – sākot ar 2002. gadu – tiesību tālākveidošana tiesu praksē. Mācības šajos tiesību teorijas jautājumos ir iespējamas, pateicoties Sorosa fonda–Latvija piešķirtajam finansējumam, kas gan ar katru gadu palēnām samazinās.

Regulārās mācības rajona (pilsētu) tiesu tiesnešiem notiek vienu līdz divas nedēļas reizi gadā piecās tiesnešu grupās: jaunieceltiem tiesnešiem ar darba stāžu līdz vienam gadam, tiesnešiem ar darba stāžu no viena līdz trim gadiem, tiesnešiem ar darba stāžu no trim līdz sešiem gadiem, tiesnešiem ar darba stāžu no sešiem līdz desmit gadiem un tiesnešiem ar darba stāžu vairāk par desmit gadiem.

Papildus regulārajām mācībām ar Sorosa fonda–Latvija un starptautisko organizāciju atbalstu tiek organizēti tematiski semināri, kā arī notiek atsevišķu tiesnešu mācības Eiropas tiesībās un cilvēktiesībās, tādējādi sagatavojot lektoros, kas pēc mācību beigām uzņemsies pārējo Latvijas tiesnešu apmācību.

Tomēr Tiesnešu mācību centra organizētās apmācības norit nepietiekami bieži un intensīvi, jo īpaši, ņemot vērā Latvijas situāciju, kur tiesās strādā liels skaits tiesnešu, kas savu juridisko izglītību ieguvuši socialistiskajās tiesībās, kura atsevišķās tiesību nozarēs praktiski mūsdienās nav izmantojama. Tiesnešu mācībās uzsvars tiek likts uz konkrētu materiālo vai procesuālo jautājumu apguvi un ar tiem saistītajām piemērošanas problēmām tiesu praksē. Atsevišķi tiesneši padziļināti apgūst Eiropas Savienības tiesības un cilvēktiesības. Tiesību normu piemērošanas teorētiskie jautājumi tikai pēdējos gados ir iekļauti tiesnešu mācību programmās. Tiesas spriedumu pamatojuma un argumentācijas jautājumiem atsevišķas apmācības netiek veltītas.

Tiesnešu darba kontroles mehānisms. Tiesu spriedumu kvalitāti var ietekmēt arī tiesnešu darba kontrole, tas, kā šis kontroles mehānisms tiek iedzīvināts praksē. Kopumā var izšķirt trīs tiesnešu darba kontroles avotus: lietā iesaistītās puses; pašus tiesnešus; un tiesību zinātni. Šobrīd liels uzsvars šajā kontroles mehānismā tiek likts uz lietā iesaistīto pušu aktivitāti. Pirmkārt, lietā iesaistītās puses ir tās, kas izlemj, vai pārsūdzēt konkrēto spriedumu vai lēmumu augstākas instances tiesā un tādējādi iepazīstināt šajās tiesās strādājošos tiesnešus ar zemāko instanču tiesu tiesnešu darbu. Otrkārt, tiesnešu darba pārbaužu rezultāts var būt disciplinārlietas ierosināšana un vēl tālākas sekas, pat tiesneša atcelšana no amata, un nav izslēgts, ka pārbaudes tiek veiktas, pamatojoties uz kādā lietā iesaistītās puses iesniegto sūdzību – galvenokārt attiecīgās tiesas priekšsēdētājam, Augstākās tiesas priekšsēdētājam vai Tieslietu ministrijai. No tā savukārt izriet, ka pašu tiesnešu veiktā kontrole pār saviem kolēģiem var būt atkarīga no lietā iesaistīto pušu aktivitātes.

Šāda uzsvara likšana uz lietā iesaistītajām pusēm ir saprotama, jo personām, kurām ir tiesības ierosināt disciplinārlietu pret tiesnesi, objektīvi pietrūkst laika pārskatīt katru

atsevišķu tiesā izskatītu lietu, un tāpēc puses, visbiežāk jau ar lietas rezultātu neapmierinātā puse, ir tās, kas norāda uz tiesneša darbā iespējami pieļautajām kļūdām. Jautājums ir tikai par to, cik lielā mērā tiek ņemtas vērā lietā iesaistīto pušu sūdzības, piemēram, Tieslietu ministrijā, un cik šāds mehānisms ir efektīvs, jo skaitļi rāda, ka Tieslietu ministrijā par tiesnešu darbu iesniegto sūdzību skaits 2001. gadā bijis 920 sūdzības no fiziskām personām un 201 sūdzība no juridiskām personām⁵⁰, kas ir daudzkārt augstāks nekā ierosināto disciplinārlietu skaits (2001. gadā bija ierosinātas un izskatītas 11 disciplinārlietas⁵¹). Nav izslēgta arī iespēja, ka lielākā daļa no šīm sūdzībām bijušas nepamatotas. Tā kā pētījums tikai konstatē, kā tiesnešu darba kontroles mehānisms varētu ietekmēt Latvijas tiesu spriedumu kvalitāti, nevis pēta, cik lielā mērā šis mehānisms ietekmē Latvijas tiesu spriedumus, Tiesnešu disciplinārkolēģijas darbs netiek analizēts.

Citāda veida tiesnešu kontrole pār savu kolēģu darba kvalitāti parādās laikā, kad tiek lemts jautājums par kvalifikācijas klašu piešķiršanu konkrētam tiesnesim. Kopumā šobrīd spēkā esošais likums "Par tiesu varu" nosaka sešas kvalifikācijas klases: no 5. līdz 1. un augstākā. Kvalifikācijas klases piešķiršanas kritēriji ir tiesneša amatā nostrādātais darba stāžs, tiesneša darba kvalitātes raksturojums, kā arī tas, vai tiesnesis ir pilnveidojis savas zināšanas Tiesnešu mācību centrā. Vai šāds mehānisms ietekmē tiesneša darba kvalitāti, ir atkarīgs no tā, kāds ir šo tiesneša darba kvalitātes raksturojumu saturs un kādā veidā tiek vērtēta tiesneša līdzdalība Tiesnešu mācību centra organizētajās apmācībās. Ja tā ir formāla, proti, tiesneša darba kvalitātes raksturojumi uzrāda tikai datus par pārsūdzēto spriedumu vai lēmumu daudzumu un to izskatīšanas rezultātus augstākas instances tiesā vai arī tie satur, piemēram, tādus apgalvojumus, ka tiesnesis ir cēlis savu profesionālo kvalifikāciju, nenorādot konkrētu apgūto vielu, vai arī, ja piedalīšanos Tiesnešu mācību centra organizētajās mācībās saprot tikai kā norādi, ka tiesnesis ir bijis klāt un noklausījies konkrētu kursu, tad likumā noteiktā iespēja paaugstināt kvalifikācijas klasi nerodina tiesnesi pievērst uzmanību sava darba kvalitātei un tādējādi kvalifikācijas klašu paaugstināšanai nav noteicošas ietekmes.

Šobrīd Latvijā ļoti minimālu ietekmi uz tiesneša darba kvalitāti atstāj tiesību zinātne, galvenokārt tiesu spriedumu sarežģītās pieejamības dēļ. Šis ietekmes trūkums kavē gan tiesneša profesionālo izaugsmi, gan rezultātā arī tiesību sistēmas attīstību.

Pieeja šim pētījumam nepieciešamajiem tiesu spriedumiem šajā sakarā atsedza dažas problēmas – piemēram, tiesās izstrādāto mehānismu, kā personai, kura nav līdzdalīgā puse kādā lietā, piekļūšana pie tiesas sprieduma, kas viņu interesē, var būt neizdevīga, turklāt aprūtināša arī pašiem tiesas kancelejas darbiniekiem. Runa galvenokārt ir par tiesā izskatāmo lietu klasifikāciju datu bāzē. Tā, piemēram, vēloties atlasīt lietas, kas

⁵⁰ Tieslietu ministrijas sniegtā informācija.

⁵¹ Tieslietu ministrijas sniegtā informācija.

izskatītas pēc CPK 239.1 panta, datu bāze uzrādīs visas lietas, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām (ieskaitot visas sūdzības par administratīvā soda noteikšanu), un tas ir ļoti liels apjoms. Tāpat datu bāzē var neparādīties informācija, vai meklētais tiesas spriedums atrodas tiesas kancelejā, vai jau ir nodots arhīvā. Rezultātā tiek nevadzīgi apgrūtināti tiesas kancelejas darbinieki vai – atsevišķos gadījumos – arī tā persona, kurai nepieciešams attiecīgais tiesas spriedums.

Apzinoties tiesību zinātnes ietekmi uz tiesnešu darbu, kā arī nepieciešamību veidot vienotu tiesu praksi kādā konkrētā jautājumā, tiesu spriedumus būtu vēlams nodalīt no lietas materiāliem un ievietot atsevišķā mapē, tādā veidā ļaujot daudz efektīvāk, ātrāk un tiesas kancelejas darbiniekiem mazāk apgrūtināti piekļūt pie tiesu spriedumiem tām personām, kuras tas interesē (ne tikai studentiem vai pētniecības iestādēs strādājošajiem, bet arī praktizējošiem juristiem, lai viņi, piemēram, kāda strīda argumentācijā varētu minēt tiesu praksē pastāvošu tendenci).

Secinājumi. Lielu ietekmi uz tiesu spriedumu kvalitāti Latvijā galvenokārt atstāj tiesneša iegūtā juridiskā izglītība un tiesneša kvalifikācijas paaugstināšanas iespējas.

Tiesneša amata kandidātam līdz 2002. gada beigām izvirzītās juridiskā darba pieredzes prasības un kārtība, kādā tiesneša amata kandidāts tiek iecelts par tiesnesi, pieļauj iespēju tiesneša amatā nonākt šim amatam neatbilstošai personai. Tiesnešu darba kontroles mehānisma ietekme uz tiesneša darba kvalitāti ir atkarīga no tā, cik efektīvi šis mehānisms tiek iedzīvināts praksē. Tiesu spriedumu sarežģītās pieejamības dēļ ļoti minimālu ietekmi uz tiesneša darba kvalitāti atstāj tiesību zinātne.

IETEIKUMI TIESU SPRIEDUMU KVALITĀTES PROBLĒMU NOVĒRŠANĀ

Lai novērstu pētījumā konstatētās tiesu spriedumu kvalitātes problēmas, pētījuma nobeigumā tiek doti šādi ieteikumi.

Tiesu spriedumu rakstīšanas vadlīniju izstrāde. Šīs vadlīnijas varētu detalizētāk izskaidrot likumā noteiktās obligātās tiesas sprieduma sastāvdaļas un tajās ietveramo informāciju. Vadlīnijās varētu tikt ietverti arī ieteikumi par tiesas sprieduma ārējo izskatu un iekļaujamās informācijas izkārtojumu. Šādu vadlīniju izstrādē aktīva loma būtu jāuzņemas Tiesnešu mācību centram. Vadlīnijas varētu tikt izplatītas visiem Latvijas tiesnešiem, kā arī izmantotas, iepazīstinot ar tām tiesnešu amata kandidātus. Turklāt tās būtu labs līdzeklis Tiesnešu mācību centra organizētajās apmācībās, īpaši tiesnešiem noklausoties mācību kursus par sprieduma sastādīšanu un tā motivēšanu.

Tiesu spriedumu apspriešana, analīze un kritika. Šīm aktivitātēm būtu jānotiek vismaz divos veidos. Pirmkārt, tiesību zinātņu programmu mācībaspēkiem vajadzētu regulāri publicēt analīzes par tiesu praksē aktuāliem jautājumiem, iepazīstinot ar tām gan tiesnešus, gan citu juridisko profesiju pārstāvjus, gan arī plašāku publiku. Tomēr, lai šādas publikācijas parādītos regulāri, viens no uzdevumiem ir vienkāršot tiesu spriedumu pieejamības mehānismu Latvijas tiesās. Otrkārt, šāda veida analīzes būtu ieteicams apspriest arī mutiski. Piemēram, pieaicinātu ekspertu vadībā varētu tikt apspriesti iepriekš izraudzīti spriedumi par kādu konkrētu problemātisku jautājumu. Eksperti klātienē pamatotu savu viedokli, un diskusijas ietvaros ikvienam tiktu dota iespēja brīvi paust savas domas par apspriežamo jautājumu. Šāda pasākuma lietderību pierādīja 2002. gada 5. novembrī Sorosa Fonda–Latvija organizētā diskusija par Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses izmantošanu Latvijas tiesu spriedumos.⁵² Šādu pasākumu organizēšanā aktīva loma būtu jāuzņemas Tiesnešu mācību centram.

⁵² Par šo diskusiju skat. Mita Mārtiņa, Skujenieces Vinetas un Feldhūnes Gitas rakstus par *Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas* piemērošanu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses izmantošanu Latvijas tiesu nolēmumos. "Likums un Tiesības", 4. sējums, Nr. 10 (38), 2002. gada oktobris, 301.–311. lpp.; Skat. arī Skujeniece Vineta. *Latvijas tiesām jānācās atstāt Strasbūra II Sabiedriskās politikas portāls* www.politika.lv, <http://www.politika.lv/index.php?id=104893&lang=lv>

Juridiskās izglītības, tiesneša amata kandidāta vērtēšanas procesa, tiesnešu regulāro mācību apjoma un satura, kā arī tiesnešu darba kontroles mehānisma efektivitātes novērtēšana. Tā kā nozīmīgu vietu tiesneša darbā ieņem juridiskā izglītība, būtu pievēršama liela vērība, lai tiesību zinātņu studenti – potenciālie tiesneša amata kandidāti – iegūtu kvalitatīvu juridisko izglītību. Vērtējot tiesneša amata kandidāta atbilstību tiesneša amatam, ir svarīgi ņemt vērā, kā tiesneša amata kandidāts veicis stažēšanos un ko no tās guvis, kā arī detalizēti noteikt tiesneša amata kandidāta kvalifikācijas eksāmena norisi un tā izvērtēšanas kritērijus. Tas novērstu aizdomas par lēmumu pieņēmēju iespējamo patvaļību un tādējādi arī iespēju, ka tiesneša amatā varētu tikt iecelts neatbilstošs kandidāts. Tiesnešu mācības būtu jāintensificē, īpaši pievēršot uzmanību apmācībām tiesas nolēmumu pamatojuma un argumentācijas jautājumos. Ir svarīgi arī vienkāršot pieeju tiesu spriedumiem, lai savu ieguldījumu to kvalitātes uzlabošanā varētu sniegt tiesību zinātne.

Informatīva bukleta izstrāde prāvnikiem. Šā bukleta mērķis būtu detalizēti informēt prāvniekus par tiesas spriedumā iekļaujamo informāciju un, jo īpaši, par tiesas pienākumiem novērtēt prāvnieku iesniegtos argumentus un pieņemt pamatotu tiesas nolēmumu. Buklets varētu palīdzēt prāvnikiem zināt savas tiesības un šo tiesību pārkāpuma gadījumā tās aizstāvēt ar viņiem pieejamiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

LITERATŪRAS SARAKSTS

Raksti, ziņojumi un pētījumi

1. *ASV Valsts departamenta ziņojums par cilvēktiesību stāvokli Latvijā 2002. gadā*. Publicēts angļu valodā ASV Valsts departamenta mājas lapā internetā: <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/18375.htm>
2. Eiropas Komisijas sagatavotie *2001. un 2002. gada Kārtējie ziņojumi par Latvijas progresu Eiropas Savienības iestāšanās kritēriju izpildē (2001 Regular Report on Latvia's Progress Towards Accession; 2002 Regular Report on Latvia's Progress Towards Accession)*, publicēti attiecīgi: http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/lv_en.pdf un http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/lv_en.pdf
3. Eiropas Savienības *Phare* projekta “Korupcijas novēršana tiesu sistēmā” ietvaros tapušais pētījums *Tiesu sistēmas informācijas caurredzamība*. Publicēts latviešu un angļu valodā: Sabiedriskās politikas portāls www.politika.lv, <http://www.politika.lv/index.php?id=102794&clang=lv>
4. *Feldhūne Gita*. “Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse Augstākās tiesas Senāta spriedumā lietā Laimonis Strujevičs pret a/s “Diena” un Aivaru Ozoliņu”. “Likums un Tiesības”, 4. sējums, Nr. 10 (38), 2002. gada oktobris, 310.–311. lpp.
5. *Labucka Ingrīda*. “Pārskats par pašreizējo tiesu sistēmu – sasniegumi un trūkumi”. “Likums un Tiesības”, 4. sējums, Nr. 6 (34), 2002. gada jūnijs, 168.–169. lpp.
6. *Mits Mārtiņš*. “Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta”. “Likums un Tiesības”, 4. sējums, Nr. 10 (38), 2002. gada oktobris, 301.–306. lpp.
7. *Neimanis Jānis*. “Lietas faktisko apstākļu apzināšana un juridiska noteikšana”. “Likums un Tiesības”, 2. sējums, Nr. 6 (10), 2000. gada jūnijs, 180.–185. lpp.
8. *Skujeniece Vineta*. “Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Augstākās tiesas Senāta spriedumā: Ingas Muhinas lieta”. “Likums un Tiesības”, 4. sējums, Nr. 10 (38), 2002. gada oktobris, 307.–309. lpp.
9. *Skujeniece Vineta*. “Latvijas tiesām jāmacās atslotot Strasbūra”. Sabiedriskās politikas portāls www.politika.lv, <http://www.politika.lv/index.php?id=104893&clang=lv>

10. Škoba Laine, Petkeviča Jūlija, Krivcova Elizabete. "The Curriculum proposal for studies in Law Faculty of the University of Latvia". Publicēts Latvijas Universitātes Eiropafakultātes mājas lapā internetā: http://www.eurofaculty.lv/index_riga.htm
11. Škutāns Daimārs, Pāvila Debora, Broks Edmunds. "The Curriculum proposal for studies in law in Law Faculty of the University of Latvia". Publicēts Latvijas Universitātes Eiropafakultātes mājas lapā internetā: http://www.eurofaculty.lv/index_riga.htm

Normatīvie akti

1. *Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likums*. "Latvijas Vēstnesis", 28. 06. 2002.
2. *Administratīvā procesa likums*. "Latvijas Vēstnesis", 14. 11. 2001.
3. *Alkohola aprites likums*. "Latvijas Vēstnesis", 30. 10. 1998.
4. *Ceļu satiksmes likums*. "Latvijas Vēstnesis", 21. 10. 1997.
5. *Civillikums*. Konsolidētais Civillikuma teksts latviski pieejams: Latvijas Republikas Civillikums, Rīga: VAS "Tiesu namu aģentūra" un Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2001.
6. *Civilprocesa likums*. "Latvijas Vēstnesis", 03. 11. 1998.
7. *Darba aizsardzības likums*. "Latvijas Vēstnesis", 06. 07. 2001.
8. Grozījumi likumā "Par tiesu varu". "Latvijas Vēstnesis", 19. 11. 2002.
9. *Ieroču aprites likums*. "Latvijas Vēstnesis", 26. 06. 2002.
10. *Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss*. "Ziņotājs", 01. 01. 1984.
11. *Latvijas Republikas Satversme*. "Latvijas Vēstnesis", 01. 07. 1993.
12. Likumprojekts "Grozījumi Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likumā", akceptēts Ministru kabineta komitejā 28. 04. 2003. www.mk.gov.lv
13. Likumprojekts "Grozījums Administratīvā procesa likumā", akceptēts Ministru kabineta komitejā 28. 04. 2003. www.mk.gov.lv
14. Likums "Par ārvalstnieku un bezvalstnieku iecelšanu un uzturēšanos Latvijā Republikā". "Ziņotājs", 09. 07. 1992.
15. Likums "Par 1950. gada 4. novembra Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu". "Latvijas Vēstnesis", 13. 06. 1997.
16. Likums "Par darba aizsardzību". "Ziņotājs", 27. 05. 1993. (Zaudējis spēku no 01. 01. 2002.)

17. Likums "Par dzīvojamo telpu īri". "Ziņotājs", 18. 02. 1993.
18. Likums "Par nekustamā īpašuma nodokli". "Latvijas Vēstnesis", 17. 06. 1997.
19. Likums "Par pievienotās vērtības nodokli". "Latvijas Vēstnesis", 30. 03. 1995.
20. Likums "Par šaujammieročiem un speciālajiem līdzekļiem paš aizsardzībai". "Ziņotājs", 03. 04. 1993. (Zaudējis spēku no 01. 01. 2003.)
21. Likums "Par tiesu varu". "Ziņotājs", 14. 01. 1993.
22. Likums "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības". "Latvijas Vēstnesis", 24. 04. 1995.
23. Ministru kabineta iekārtas likums. "Ziņotājs", 19. 08. 1993.
24. Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 "Administratīvo aktu procesa noteikumi". "Latvijas Vēstnesis", 04. 07. 1995.
25. Ministru kabineta noteikumi Nr. 15 "Ceļu satiksmes noteikumi". "Latvijas Vēstnesis", 22. 01. 1999.
26. Ministru kabineta noteikumi Nr. 419 "Darbnespējas lapu izsniegšanas kārtība". "Latvijas Vēstnesis" 01. 11. 1996. (Zaudējuši spēku no 01. 05. 2001.)
27. Ministru kabineta noteikumi Nr. 152 "Darbnespējas lapu izsniegšanas kārtība". "Latvijas Vēstnesis", 06. 04. 2001.
28. Ministru kabineta noteikumi Nr. 160 "Ministru kabineta iekšējās kārtības un darbības noteikumi". "Latvijas Vēstnesis", 09. 05. 1996. (Zaudējuši spēku no 01. 06. 2002.)
29. Ministru kabineta noteikumi Nr. 111 "Ministru kabineta kārtības rullis". "Latvijas Vēstnesis", 15. 03. 2002.
30. Ministru kabineta noteikumi Nr. 310 "Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm". "Latvijas Vēstnesis", 01. 11. 1995. (Zaudējuši spēku no 01. 07. 2002.)
31. Ministru kabineta noteikumi Nr. 245 "Noteikumi par Latvijas pilsoņu pasēm, nepilsoņu pasēm un bezvalstnieku ceļošanas dokumentiem". "Latvijas Vēstnesis", 28. 06. 2002.
32. Ministru kabineta noteikumi Nr. 62 "Noteikumi par nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektroniskajām ierīcēm un iekārtām". "Latvijas Vēstnesis", 02. 03. 1999.
33. Ministru kabineta noteikumi Nr. 542 "Personu pierakstīšanas un izrakstīšanas pagaidu kārtība". "Latvijas Vēstnesis", 28. 12. 2001.
34. Ministru Padomes lēmums Nr. 76 "Par iedzīvotāju pierakstīšanas un izrakstīšanas noteikumiem". "Latvijas Vēstnesis", 25. 02. 1993. (Zaudējis spēku no 01. 02. 2002.)

35. *Muitas likums*. "Latvijas Vēstnesis", 27. 06. 1997.
36. *Nolikums par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju*. Nav publicēts.
37. *Starptautisks līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās*. "Latvijas Vēstnesis", 30. 11. 1999.
38. *Tiesu varas likuma projekts*. Publicēts LR Tieslietu ministrijas mājas lapā internetā: www.tm.gov.lv

Satversmes tiesas spriedumi

1. Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2001-05-03 "Par Tieslietu ministrijas ar 2001. gada 9. maija rīkojumu Nr. 1-1/187 apstiprināto "Pagaidu noteikumu par aizdomās turēto, apsūdzēto, tiesājamo un notiesāto personu turēšanas kārtību izmeklēšanas cietumos" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 95. un 111. pantam" (pieņemts 2001. gada 19. decembrī). "Latvijas Vēstnesis", 22. 12. 2001.
2. Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 04-02 (99) "Par Ministru kabineta noteikumu Nr. 46 "Noteikumi par vadības līgumiem" atbilstību Informācijas atklātības likumam" (pieņemts 1999. gada 6. jūlijā). "Latvijas Vēstnesis", 07. 07. 1999.

Sagatavota iespiešanai SIA "Nordik". Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9,
Rīgā, LV-1007, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta a/s "Preses nams" poligrāfijas grupā "Jāņa sēta".